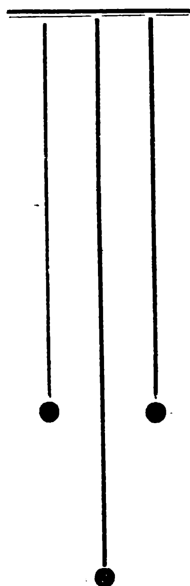
धर्मादित्य धर्माचार्य
व
नेपाल भाषा व थ्वया साहित्य

सम्पादक
चित्तधर 'हृदय'

रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

धर्मादित्य धर्माचार्य

व

नेपाल भाषा व थ्वया साहित्य

सम्पादक

चित्तधर 'हृदय'

पिकाक :—

कलकत्ता नेपाल भाषा साहित्य गोष्ठी

४ नं० रामजीदास जेतिया लेन

कलकत्ता-७

नेपाल संबत् १०८४ दिल्लागाः ३०

न्हापां

मू० १।

थाकू :—

अम्बिका प्रेस

७, बड़ौदा ठाकुर लेन,

कलकत्ता-७

पिकाःपाखें

थ्व नेपाल भाषा साहित्यया इतिहास धाय् त्वःगु स्वर्गीय धर्मादित्य धर्माचार्यं थ्व हे कलकत्ता महा नगरे च्वनाः ने० सं० १०४५-१०५० तक सम्पादन याना थका विज्याःगु 'बुद्धधर्म व नेपाल भाषा' पत्रिकाय् च्वंगु वस्पोल धर्माचार्यया यक्व अनुवाद व मौलिक लेख मध्ये भी नेपाल भाषाया निंतिं महत्व पूर्णगु थ्व 'नेपाल भाषा व थ्वया साहित्य' यात त्वयक भी कवि चित्तधर 'हृदयं' नेपालया कालेजे नेपाल भाषा ब्वनिपिं विद्यार्थीपिंत ग्वाहालि ज्वीक परिश्रम पूर्वक मालाः च्वया बिया दीगु वस्पोलया जीवनी सहित पिकाय दुगुलिं कलकत्ता नेपाल भाषा साहित्य गोष्ठीं धात्थें नेपाल भाषा साहित्य सफुली छ्पौ पौ तना धकाः गौरव ताय थाय दु। छाय धाःसा गोष्ठीया संस्थापक सदस्यपिनि उदारतां पिकाय् फुगु थ्व सफुलिं नेपाल भाषा साहित्यया अन्वेषणात्मक अध्ययन याय् माःपिं बी० ए०, बी० ए० अनर्स व एम० ए० या भावी विद्यार्थीपिनिगु नेपाल भाषा व साहित्यया इतिहास सम्बन्धी अभाव छुं भचा सां अवश्य पूर्ति याइ।

कलकत्ता नेपाल भाषा साहित्य गोष्ठी

धर्मादित्य धर्माचार्य व "नेपालभाषा व थ्वया साहित्य"

स्व० धर्मादित्य धर्माचार्य

ने० सं० १०२२—८३

धर्मादित्य धर्माचार्य

ने० सं० १०२२—१०८३

"नस्वाः नस्वाःगु स्वांज्वाःया मनस्वीया निगू गति
लोकया शिरया शोभा बा वने हे गनावनि ।" (सु० सौ०)

धात्थें भी नेपालभाषा भाषीपिनि "दत्तले कुचाः" नीतिं यानाः नेपाल भाषाया अनन्य सेवक, बौद्धधर्मया न्हापां न्हापांया प्रचारक धर्मादित्य धर्माचार्ययात निगुगु गति अर्थात् नस्वाःगु स्वां वने हे गना वं थें ज्वीकाच्वनेमाल ।

ख नं वस्पोलं गुलि नेपाल भाषा साहित्य व बौद्ध धर्मया सेवा यात व बौद्धधर्म व नेपालभाषा प्रति क्वथ्याःगु हृदयं यात । फलस्वरूप अबलेया मिच्याःगु राणा सरकारया कोप भाजन नं ज्वी माल । छु याय् ज्यू वस्पोलं थ्व खँ बांलाक हे स्यू—

"म्वाय् दैगु सां युग-युगान्तर सीगु थौं सां
न्यायं छुया लिचिलि धीरतन्ह्यागु जूसां ।" (सु० सौ०)

उकिं वस्पोल लिचिला मबिज्याः, दुगंछि उत्साहं मनुष्यताया नातां धर्म व भाषाय् समान हक दयमाः धकाः लाभालाभया वास्ता मयासे थःगु न्यायोचित विचार लोकया न्ह्यःने तया बिज्यात ।

तर वस्पोलया थुगु सत्य वीर्ज अनेक प्रकारया मातृभाषानुराग व धार्मिक

जागृतिया चुलि थयाः अनेक पुस्तक पुस्तिका रूपी स्वां ह्वयाः जिमि गुरु योगवीरसिंया—

"नेपालभाषा जीर्ण जूगु अलिस मचासे भिंक्य नु
भारतीय शास्त्र भवनं मान थ्वैतः बीक्य नु।" (यो०सु०)

धयागु स्वप्न सार्थक ज्वीक झी त्रिभुवन विश्वविद्यालयया बी० ए० तक नं उकिया सुवासं व्याप्त जू थें थाय् थासे न्हून्हूगु बिहार स्थापना जुयाः अनेक भिक्षुपिं फल सःथें सयाः नेपाले चतुर्थ विश्वबौद्ध सम्मेलन पर्यन्त जुयाः थ्व निताः—धर्म व भाषा—या छुं मचा पुनरुत्थान जुया वःगु बखते लाक्क बसपोल धर्मादित्य धर्माचार्य नेपाल संबत १०८३ दिल्ला गाः ३० संचवाः खुनु परलोक जुया बिज्यात।

उकिं आः झीगु थःपिनि चलन अनुसार मदयूकाः जूसां विचाः ला याय् हे माल, झासँ, वस्पोलया जीवनी विषये विचाः याना स्वय्—

नेपाल सम्बत १०२२ साल बछुला थो १४ खुनु कलाकारतय् क्रीडा-स्थल यल देशया चिकं बहिली 'बाडा वैद्य' धकाः स्वनिगले नां जाःगु वैद्यकुले वस्पोलया जन्म जुल। वस्पोलया मचाबलेया नां श्री जगतमान वैद्य खः। वस्पोल या बुबा स्वनाम धन्य बैद्यराज वृषमान व स्नेहमयी मां मुनिथकूं खः। दकले चोधीम्ह काय् जूगुलिं मां-बबं यत्थे तया तःगुलिं मचा थमं धाक्क माःसां वस्पोलपिनि कुल हे विद्याव्यसनी जूगुलिं उगु आखः ब्वंपिं आखः सःपिं धयागु पचिंगली नीत हे मगाः थें च्वंगु समये नं वस्पोलया दाजुपिं सर्वश्री रत्नमान, मुखिया सूर्यमान, डा० योग्य-मान् व डा० इन्द्रमानपिन्त थें हे वस्पोलयात नं शिक्षा-दीक्षाया माःगु प्रबन्ध जुल। धात्थें वस्पोलं नेपालया दर्बार हाइस्कूले ब्वनाः कलकत्ताय्

म्यात्रिकुलेसन पास यानाः कलकत्ता युनिभर्सिटी भर्नांजुया बिज्याःगु जुयाच्वन । थुथाय् वस्पोलपिं भोक्ं ल०पु० स्वथत्वाले च्वं बिज्याय् धुंकल ।

भारततय् स्वराज्य-भावना दना वया च्वंगु बखत, उकीसनं कलकत्ता युनिभर्सिटिया महान्-महान् आचार्यपिनि सत्संगतं नेपालभाषा व बौद्ध-धर्मया महत्वया विषये आपालं खँ न्यने स्वय् खंगुलिं वस्पोलया मने नं धर्म प्रति श्रद्धा व मातृभाषानुराग दना वया च्वन ज्वीमाः । उकिं वस्पोल गर्मिया बिदाय् नेपाः बिज्याःबले लङ्का, बर्मा व जर्मनी छापे जूगु आपालं बौद्ध चित्र हया बिज्याःगु जुया च्वन । उकिंयानाः नकतिनि नकतिनि पं० निष्ठानन्द वज्राचार्यं 'ललित विस्तर' नामं भगवान्या जीवनी व भद्र-कल्पावदान आदि दुगु बाखं सफू पिकया तःगुली मिखा छुना बी थें जुयाः नेपालपुत्र भगवान् शाक्यमुनिया जन्म, बोधि प्राप्ति व निर्वाण दिन नं चूलाःगुलिं स्वांया गानाः स्वांया यात्रा थें जूगु 'स्वांयाःपुन्ही' (वैशाक पुन्ही) या महत्व नं सिया खना वल । अले थाय् थासे—यले, येँ नं स्वांयाःपुन्हीया पूजा-उत्सव यायूगु जुया वल । नापनापं मदुत्वाले थ्व हे बौद्ध चित्रया छगू प्रदर्शनी नं जुल ।

लिपायाखुसी नेपाः बिज्याःबले आपाःसिनं वस्पोलयात म्हसिल । उथाय् थ्यंबले वस्पोलं थःगु नाँ 'धर्मादित्य धर्माचार्य' याना बिज्याय् धुंकल । अले वस्पोल नाप बुद्धधर्म व नेपालभाषाया विषये अनेक खँ जुयाः नेपाल संबत १०४४ साल दिल्लापुन्ही खुनु धर्मा साहुया न्यातजाः क्वथाय् 'बुद्धधर्म उद्धार संघ' नामं छगू संघ स्थापना जुल । उकिया सदस्यपिं सर्वश्री धर्मादित्य धर्माचार्य, खड्गराज, त्रिरत्नमान्, बुद्धिरत्न, कुलदीप व थ्व पंक्तीलेखक नं जुल । तर अज्याःगु स्वांपुयाः पलाः तय् माःगु जमानाय् संघ, सभा भयागु छुं स्वय् मनंनिपिं सदस्यपिसं मेगु छु ज्या याइ । अथ्यनं

वस्पोलया निर्देशने छगू निगू धार्मिक सफू स्वयूगु, पंचशील कयाः त्रिशरण वनेगु व वस्पोलया निवासस्थाने वनाः वस्पोलं अंग्रेजी अथवा पालीया अर्थ छ्यानाः नेपालभाषां धयाह्या बिज्याइगुयात कार्बोन पेपर तयाः च्वयूगु ज्या सम्म लच्छि लत्याति जुया वन। उकी मध्ये निगू प्यंगू लेख वस्पोलं 'बुद्धधर्म' पत्रिका कलकत्तां पिकया बिज्यासेंलि उकी प्रकाशित याना बिज्याःगु दु।

अथे हे थ्व हे साले गुंलाथो अष्टमि खुनु यलया इल्हानिनि बाहाले वस्पोलं 'बुद्धोपासिका संघ' नं स्थापना याना बिज्यात। उकिया सदस्यपिं सर्वश्री धर्मादित्य धमाचार्य, हीरामाया व धनमाया। थ्व निगुलिं संघ स्थापना जूगु खँ नं बुद्धधर्म पत्रिकाय समाचार रूपं पिकया बिज्याःगु नं दु।

किंदोँ बाहा जीर्ण जुया च्वंगु यक्कं दत। बाहाया मेगु छेँया ला मुतिकाः हे खने मदु, मुख्य क्वाःपाःछेँ नं फुकं दुनाः सारिपुत्र मौद्गल्यायनं सहित भगवानया मूर्ति व मेमेगु नं यक्व ल्वहँया मूर्ति अथें वां दायाः वथं गया च्वंगु स्वय् हे कन्नाचायापुसे च्वं। उकिं वस्पोलं साहु साहुपिं मुंकाः अन स्वः बिज्यात। नापं जिपिं संघया सदस्यपिन्त नं यंका बिज्यात। लिपा सरकारे नं खँ थ्यंकाः सरकारं ब्यूगु १५०० तका दां व मेगु साहु साहुपिंके चन्दा थयाः व विहार ल्हंकेगु नं याका थका बिज्याःगु दु। थथे थ्व बाहा स्यना च्वंबले अन दुगु ब्याक्क मूर्ति फ्मो छुकाः वस्पोल नं नापं फेत्तुनाः कया तःगु फोटोया ब्लक 'बुद्धधर्म' पत्रिकाया प्रथम अंके छापे नं जूगु दु।

थुथाय् हे धर्मासाहुया थाय् खार्मानिसें दण्डवत यानाः नेपाले स्वयंभू दर्शन याःवःम्ह क्यांछेलामा थ्यना च्वंगु। जिपिं संघया सदस्यपिनि

धर्माचार्य नाप अथे धर्मया विषये खँल्हा बल्हा जुया च्वंगु खँ सियाः धर्मासाहुं लामा धर्मयागु खँ नं छुं भति थ्वीके-सीके माः, अमिगु नं फुक धार्मिक खँ कंग्यूर तंज्यूर (त्रिपिटक व तन्त्र मन्त्र) धकाः निगू भागे इना तःगु दु, उकिं थ्व लामायात नं छको बाखं कंकाः न्यने माः धकाः सल्हा बिया दीगुलिं वस्पोलया अनुमति कयाः न्हापां जिपिं खड्गराज, त्रिरत्नमान, बुद्धिरत्न, कुलदीप, देवरत्न व थ्व पंक्ती लेखकं नं बाखं न्यना। यतखाबाहायापे खारत्न साहुं सँय् भायूयां नेपालभाषां अनुवाद यानाः कना दीगु। बाखं बांलाः जू, विशेष यानाः सप्तत्रिंशत बोधिपाक्षक आदि बौद्ध धर्म विषयक खँ व शीलाचरण सम्बन्धी खँ।

लिपा वस्पोल धर्माचार्य थःगु बिदा फुकाः कलकत्ता तुं बिज्यात। अन थःगु अध्ययनया नापनापं बुद्धधर्म पत्रिका नं प्रकाशन यानां बिज्याना च्वन।

वयां लिपा व लामाया बाखं मेमेपिं यक्व मनूत वयाः न्यन। धर्मासाहुया प्यते मन्ह्यनाः मञ्जुश्री पर्वः थाने कन। ह्यानं यले नाग बाहाले धाख्वाः साहुपिनिं छें नं वनाः कन। थथे बौद्धत भचा दनाः धार्मिक विषये छुं भति चर्चा याना इःगु खनाः जिमि गुरु योगवीरसिंहं व हे लामां कंगु धर्म विषये 'धर्मसार भाषा' धकाः संसार सागर बिचे कविता च्वयाः प्रकाशित याना दिल। तर वयूकः व प्रकाशक श्री भवानीवीरसिंयात नं ज्वना यंकाः म्हतिं १०।१० तका दां जरिवाना याना हल। समिति अडाय् पास मयासे छुं छापे याय् मज्यूगु ऐन नं दयूका बिल।

थथे बुद्धधर्मया प्रचार व बौद्धत भचा जाग्रत जुया वःगु खनाः उखे राणा सरकारया इन्द्रासन सन थुखे लामाया मान सत्कार जूगु खनाः गुभाजुपिनि नुगः मुल। फलस्वरूप भुजिल्वाका ज्वीपिं कर्मचारीतय्

ह्दाः ले वनाः सँयूगा थायू वनाः दीक्षा कयाः सँयूयात भागि यात धयाग आदि दोष बियाः यँ यलया गुभाजुतसें लामायात अनि मयाना, शिक्षा मकया धकाः भों च्वया ब्यु, मखुसा पतिया काः हुँ धकाः थः उदायू बरे जयमांनयूगु पूजा हे गोन्हु गोन्हु मयाना ब्यूबले परम्परा प्रेमी बौद्धत इथायू चायाः न्ह्यापां यलेतसें पतिया कयाः पुरोहित वर्गयात संतुष्ट यात। लिपा यभिनसें नं गुलिसिनं भों च्वया बिल गुलिसिनं पतिया नं काः वन, गुलिसिनं छुं नं मयासे सुंक च्वना च्वन।

थथे न्ह्यापांनिसें धार्मिक सम्बन्ध दयाः गबलें लामापिंके स्यना कया च्वंगु गबलें गुभाजुपिसं लामापिंत स्यना बया च्वंगु पुलां खँ लोमंकाः लामा भागि-यानाःपतिया काः हुँ धाःगु अधार्मिक खँया विरोधे वस्पोलं "लामा भागि-यानाः छुया पतिया ?" धयागु छगू पांप्लेट नं कलकत्तां पिकया बिज्याःगु दु।

थुथाय हे नेपालया बौद्धजगतय मेगु नं छगू खलबल वल। स्वयम्भू-ल्ह्वंबले ज्यामि जुयाः बया च्वंम्ह श्री छेरींनोर्बु लामां जामाच्वे छगू पाक्के खुदँ तक तपस्या च्वनाः पिहाँ वयाः धर्मे श्रद्धादुपिं सर्वश्री प्रेमबहादुर श्रेष्ठ, बुद्धरत्न शाक्य, दालचिनी मानन्धर, वेखाराज शाक्य, व ज्ञानरत्न शाक्य-पिन्त तिब्बती धंगं भिक्षु छुनाः पित हस्यंलि खुम्हसितं ज्वना यंकाः बौद्धत शैव जूसा छुनि छु, शैवत बौद्ध जुल धाःसा बौद्ध जूम्ह व बौद्ध छूम्ह आचार्ययात नं तच्चोगु जेल सजाय ज्वीगु ऐन नं दयूकाः खुम्हसितं नेपालं पितिना छ्वत। सकलें कलकत्ता थ्यँसेंलि वस्पोल धर्मादित्यं खुम्हसितं नाप लानाः अनया महाबोधि सोसाइटि नाप सम्पर्क तयाः सकसितं माःमाःगु स्यनेकने व ग्वाहालि इत्यादि ज्वीकाः नं थ्व बुद्धया जन्मभूमि नेपाले बौद्ध धर्म प्रति जूगु अन्यायया खँ सकनां भारतया पत्र पत्रिकायू प्रकाशित नं

याका बिज्यात। लिपा लामा नापं प्रेमबहादुरया 'महाप्रज्ञा', बुद्धरत्नया 'महाचन्द्र', दालचिनीया 'महाज्ञान', वेखाराजया 'महावीर्य' व ज्ञानरत्नया 'महाक्षान्ति' नामं गुलिं तिब्बत व गुलिं आक्याब (बर्मा) पाखे वनाः बौद्धधर्मया अध्ययन याः वन।

भारते वनाः व्यापार वा मेगु लजगाः याना च्वंपिं नेपाली बुद्धमार्गीपिं थाय्, बाय् लाय् व पासा-ग्वाहालि इत्यादि मदयाः अनेक प्रकारं दुःख, कष्ट नया च्वंगुलिं थ्व फुक सोकाः थ्वीकाः हय् फय्केत व बुद्ध धर्म छु, उकिया महत्व गुलि दु सकतां सीकाः उकिया अनुसार आचरण नं याय् फय्केया निंतिं वस्पोलं कलकत्ताय् 'नेपाली बुद्धमार्गी संघ' धकाः छगू संस्था स्वना बिज्याःगु दु। अथे हे बुद्धधर्मयात न्हापा न्हापा थें भारते न्यंक प्रचार ज्वीकेत बंगाली बौद्ध संस्था धर्मांकुर सभा नाप सम्पर्क तयाः कलकत्ताया धर्मांकुर विहारे थः हे सेक्रेटरी जुयाः इसाया १९२८ या अन्ते 'आल इण्डिया बुद्धिष्ट कान्फरेन्स नं याना बिज्याःगु दु। थुकियागु फोटो अंग्रेजी बुद्धिष्ट इंडिया पत्रिकाय् छापे जूगु दु।

थुखे नेपाले धार्मिक जाग्रतिया नाप नापं मातृभाषाया महत्व नं भति भति सीकाः थ्वीकाः जिमि गुरु योगवीरसिंया ल्यूल्यू सर्वश्री वैकुण्ठ प्रसाद, इन्दुनाद, रत्नमान, सिद्धिरत्न, महाप्रज्ञा, हरिकृष्ण पूर्णनारायण, फतेबहादुर, तुलसी मेहर, वेखारत्न, श्री प्रसाद, पूर्णमान, सहस्त्र गुणानन्द, रत्न, लक्ष्मीनानी व थ्व पंक्ती लेखक आदि आदिपिसं नं नेपालभाषा साहित्यया कविता पाखे मन बिया हःगु व शहीद शुक्रराज शास्त्रीं नं 'नेपाल भाषा व्याकरण' च्वयाः थमं हे प्रकाशित याना दीगुलिं वस्पोलं पिकयातःगु 'बुद्धधर्म' पत्रिकायां 'बुद्धधर्म व नेपालभाषा' धकाः नां छुनाः धार्मिक लेखया नापं साहित्यिक-लेख कविता नं तयाः पाठ्य सामग्री दय्के थें

'नेपाल भाषा पद्य संग्रह, नेपाल भाषा गद्य संग्रह' थका: ने० सं० १०४८ निसें पत्रिकाया रूप ह्रीका बिज्यात। नाप नापं नेपाल भाषाया विकास व प्रचार याय्‌त अनेक प्रकारया पंगलः दया च्वंगुलिं नेपाले व विदेशे नं नेपालभाषा व साहित्यया रक्षा, प्रकाश व प्रचार याय्‌या निंतिं ने० सं० १०४८ सालया श्रीपञ्चमी खुनु कलकत्ताया धर्मराजिक चैत्य विहारे 'नेपाल भाषा साहित्य मण्डल' नं स्वना बिज्याःगु दु।

थ्व फुक्क वस्पोलया मातृभाषानुराग व धर्मे श्रद्धा खनाः श्री वैकुण्ठप्रसाद लाकौलं छपु कविता व श्री सिद्धिरत्नं छपु कविता च्वयाः छ्वया दीगु दु, गुगु 'बुद्धधर्म व नेपालभाषा' ३।१.२ अंके व ३।५.६ अंके प्रकाशित जूगु दु, कविता थ्व हे खः—

धर्म आदित्यया धर्म सेवा

भो बौद्ध सज्जन सुधारक कर्मवीर,
कार्यक्षमी नियमपालक आर्यवीर,
उत्साहशील नरपुङ्गव अग्रगण्य,
धन्य प्रतिक्षण छितः जिगु धन्य धन्य!
बुद्धं गु नांजक दनी मदु वैगु सार
न्हून्हूगु तामसिक धर्म खना प्रचार
उद्योग यत्न अति यात सुधार-जन्य
भो देशया समय-पुत्र छि धन्य धन्य!
निर्जीव तुल्य जनया मृत तुल्य भाषा
उन्नीत यायत सदान दृढाभिलाषा,
याना स्वदेशयित भक्ति तया अनन्य
निस्वार्थ भाव तलछिं गुलि धन्य धन्य!

विद्या मदेक जनया गन धर्म धैगु
निर्वाण उत्तमगु तक्कनँ दैगु दैगु
विद्या प्रचार अकिँ छिं छिगु धर्मया न्ह्यो
याना छितः सफल यायिगु धन्य धन्य !
बाधा व विघ्नतयसं प्रतिपाद पादे
लाकेत अज्ञ जुल दुःख बिया फसादे,
बाधा छितः नि मदु धीर छिजोम्ह अन्य
भो अन्धकार तमया मत धन्य धन्य !
अज्ञानतायिगु मुले चिकुलां मतापं
द्यंपि अनेक जनतेत थनेगु तापं
धर्मँगु शंख पुल छिं न्हिथँ धन्य धन्य
एवं सहायक महाशयपिन्त धन्य !

—वैकुण्ठ प्रसाद लाकौल

जगतमानया देश सेवा

मखन मखन मेपिं पक्ष जूये जि धापिं
छिं छम्ह लुल थनं का ज्ञान् बिया पक्ष यःम्ह
अधिक धरम आत्मा धावनं लोकनं का
अधिकन उपकारी धन्य छी जगतमान !
परहित म्हसियावः अर्ति छीन च्वयाव
दयकल छिन मासूकी ज्ञानया मूल पत्र,

लुमन लुमन साधू जूम्ह छी बुद्धिरत्न
अधिकन उपकारी धन्य छी जगतमान !

—सिद्धिरत्न

थथे नेपालभाषाया उत्थाने व बुद्धधर्मया प्रचारे ब्वां जुया बिज्याःगुलिं वस्पोल परीक्षाय् फेल जुल खनी । अले थ्व हे त्वह् चिनाः वस्पोलया छात्र-वृत्ति नं राणा सरकारं बन्द याना बिल ।

मेगु दार्जिलिङ्ग पाखेया नेपाली बौद्धतयूत नेपालया बौद्धतय् अवस्था व नेपालया बौद्ध-संस्कृति थ्वीकेत व विदेशे नं प्रचार ज्वीकेत थः हे सम्पादक जुयाः परवतिया भाषां 'हिमालय बौद्ध' व अंग्रेजी 'बुद्धिष्ठ इण्डिया' नं थः व बी० एम० बरुआ सम्पादक जुयाः ने० सं० १०४८।४९ पाखे प्रकाशित याना बिज्यात । अथे हे ताल्लाया छट्टी दार्जिलिङ्ग बिज्यानाः अन छगू महिला संगठन दयूकाः चौके छगू महिला स्कूल नं चायूका थका बिज्यांःगु दु । अथे हे कालिम्पोङ्ग नं सर्वश्री भाजुरत्न, मणि हर्ष ज्योति, श्री प्रसाद, मानदास, हर्षदासपिन्त नं उपासक यानाः छगू संस्था दयूकेगु याना थका बिज्याःगु दु ।

वस्पोलं थथे थःगु नेपालभाषा व नेपाली बौद्धतय् विषये जक ध्यान तया च्वना बिज्याःगु मखु, विश्वया बौद्धतय् पाखे नं उलि हे विचाः याना च्वना बिज्याःगु दु । भारतया सुपुत्रपिं अग्रश्रावक सारिपुत्र मौद्गल्यायनपिनि पवित्र धातु सार्चीं लिकयाः इंग्ल्याण्ड यंकातःगु इानं भारते हे लित हयू माः धकाः नं वस्पोलं माँग याःगु दु । अथे हे बुद्धगया मन्दिर सलंसः दंनिसें महन्तया ल्हाते लानावया च्वंगु लिकायूत गुगु आन्दोलन अनागारिक

धर्मपालं याना दिल, भारतया अदालते त्वात्वां बिलायत थ्यंकनं बुद्धगया बौद्धतयूगु ज्वीमाः धकाः त्वाना दिल, उकी नं वस्पोल धर्मादित्यया पूरा ल्हाः दु। उकिं उगु वखते जापाने ज्वी त्यंगु वरल बुद्धिष्ट कन्फरेन्से नं सेक्रेटरी ज्वीत वस्पोलयात ३०० यान सहित निमन्त्रण वःगुली वस्पोलया छु याय् छु याय् जुयाः नेपाले न्यना ह्या बिज्यात थें नेपालया राणा सरकार पाखें ह्रानं नेपाः वय् मोसाहुँ धयागु तालगु लिसः वंगुलिं वस्पोल जापान बिमज्याः। व थासे श्री बी० एम० बरुआ छ्वया बिज्यात।

थुगु प्रकारं वस्पोलं थःगु उत्थानया च्यूताः मतसे अज्ज नेपाल भाषायात कलकत्ता युनिभर्सिटि व पटना युनिभर्सिटिं नं मान्यता बीके माल धयागु सः पिकया बिज्याःगु दु। ह्रानं इलाहावादे जूगु समस्त हिन्दुस्थानया पण्डित महासभाय् नं वस्पोलया 'नेपालभाषा व थ्वया साहित्य' लेखया अंग्रेजी अनुवाद पाठ जूगु दु।

नेपालभाषाया उत्थानया निंतिं वस्पोल थथे ह्राला सना जूसां नेपाल भाषाभाषीपिसं थुकी नाकं मन मब्यूगु खनाः फ्रान्सया महा पण्डित सिल-भेनलेभीं वस्पोलयात छ्थाय् च्वया ह्यादीगु दु—

"Being an old lover of your old language, I suffer on seeing itro ill-treated in your hands, as an old mother dealt with too roughly by her son."

थुगु प्रकारं कलकत्ताय् च्वनाः भाषा, धर्म व समाजया सेवा यायां अन च्वँतले भिक्षुपिसं थें अष्टशील धारण यानाः वस्पोलं कलकत्ता विश्वविद्यालयं पाली एम० ए० याना बिज्यात। लिपा डि० डि० एच, बौद्ध साहित्य रत्न, सद्धर्म रत्नाकर (भारत) हिन्दी साहित्य रत्न, एम० बी० एच,

(देहरादून) एच० एम० डि०, वैद्य कविराज, भिषग रत्न, भिषगाचार्य (आगरा) एफ० सि० आइ० एफ० आर, इकन्० एस (लण्डन) इत्यादि नं जुया बिज्यात ।

थथे सर्वतोमुखी विद्याया अनेक तिसांतियाः वस्पोल नेपाल थ्यसेंलिं न्हापांनिसेंया वस्पोलया प्रेरणां थाय् थासे स्वांयाः पुन्हीया बुद्धजयन्ती जुया वया च्वंगुली किन्दो विहार नं जीर्णोद्धार याःगु बांलाक सिधसेंलि अन जूगु वैशाख पुन्हीया सभाय् न्हापां न्हापां लंकां भिक्षु छुनाः छवया इया तःपिं मध्ये छम्ह अनिरुद्ध भन्ते नापं वस्पोलं नं छगू सारगर्भित व्याख्यान यानाः किन्दो विहारया पृष्ठ भूमी नेपालया उपासकपिनि धार्मिक श्रद्धा व दान-शीलताया प्रशंसा याना बिज्याःगु दु ।

लिपा नेपाले उद्योगपरिषद् स्थापना जुसेंलि उकिया खर्दार जुयाः तःदँ तक हे ज्या याना बिज्यात । नाप नापं श्रीमती अष्टमाया नापं विवाह यानाः गृहस्थी याना बिज्यात ।

विक्रम १९९७ सालया प्रजापरिषदया हूल कूले प्रजापरिषदया सद-स्यपिं व मेमेपिं नं यक्व न्ह्यःने खने दुपिं परिवर्तन बा सुधारवादी व्यक्तिपिं ज्वना यंकुबले वस्पोल धर्मादित्य धर्माचार्ययात नं ज्वना यंकाः सिंहदर्बारे कुना तल । वस्पोलया खानतलासी पिहाँ वःगु भोँ-पत्रे कलकत्ता बुद्ध मार्गी संघ आदिया सदस्यपिनिगु नामावली नं लूगुलिं उकी नां जक दुपिं साहु साहुत व उगु वखतया कलकत्ता विश्वविद्यालयया विद्यार्थीपिं नं ज्वना यंकाः लांलां तारीखे तःक्यंका तल । लिपा तिनि धर्माचार्ययात नं तोतेगु जुसेंलि मेमेपिं तारीखे वया च्वंपिनि नापं वयूकःपिं सकसितं तारीख लिकया बिल । प्रजापरिषदया अध्यक्ष श्री टंकप्रसाद सहित थ्व पंक्तीलेखक नापं ३० म्हसित जेले छ्वत । अनंलि वस्पोलं ५।६ दँ तक छुं प्रकारया

सामाजिक ज्याय् ल्हाः मनसे व हे साहुतय्‌गु व्यापार विषयक ज्या यानाः संतोष जुया च्वने माल ।

विक्रम १९९९ साल पाखे भिक्षु अमृतानंद आदि भिक्षुपिं लंकां लिथ्यंकाः मञ्जुश्री पर्वः थाने लच्छि तक धर्म व्याख्यान याःगु जुया च्वन । अथे हे थुथाय् थ्यंबले मेमेपिं नं थेरवादी भिक्षुपिं बर्मा नं नेपाः थ्यंकः वःगु व अनेक श्रामणेर व अनागारिकापिं नं बृद्धि जुजुं वया च्वंगुलिं हानं छको बुद्ध धर्मया चह्‌चकि खने दया वल । हानं 'बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा' पत्रिका बन्द जुया च्वंगुलिं थःपिनि भाषाया पत्रिका छुं स्वय् मदया च्वंगुलिं ल्हासाया नेवाः साहुतसें भारतीय तका १६११ दां चन्दा सहित अनुरोध नं याना इःगुलिं सारनाथं पिहाँ वया च्वंगु 'धर्मदूत' पत्रिकाय् हिन्दीया नापं ३।४ पौ नेपाल भाषां नं तयाः पिकया बिल । गुकी सर्वश्री भिक्षु प्रज्ञानन्द, सुबोधानन्द, अमृतानन्द, महाप्रज्ञा, मोतिलक्ष्मी, प्रज्ञाधन, परमानंद, हर्षरत्न, भुवनलाल, बाबुकाजि, पु०वा० नेवाः आदिपिनि लेख नेपाल भाषां प्रकाशित जुयां च्वन । थथे बुद्ध धर्म व नेपाल भाषां हानं छ्यूँः ल्हना इःगुलिं दुगुं मदुगुं दोषारोपण यानाः वर्षावास याना च्वंपिं भिक्षुपिं सकसितं २००० सालया श्रावण १५ गते खुनु नेपालं पितिना छ्वत । अनागारिकापिन्त जक व्याख्यान याय् मखु धकाः भों च्वकाः किन्दोल बिहारे हे तल । थुलि जक गन, स्थविर धम्मालोक व भिक्षु अमृतानन्दपिनि सम्पादकत्वे पिहाँ वया च्वंगु ज्ञानमाला सफूया मे हाला च्वन धकाः स्वयंभू-ज्ञानमाला खलःछियातं लां लां तक तारीखे तःक्यंका तल ।

पिहाँ वंपिं भिक्षुपिनि गन वने गन च्वने जुयाः सारनाथ थ्यँसेंलि अमित नय्, त्वने, च्वनेगु थायया बन्दोबस्त याय्‌त सारनाथे चन्द्रमणि महास्थविरया अध्यक्षताय् 'धर्मोदय' नामं छगू सभा स्थापना यानाः

बुद्धधर्मया अनेक सफू नेपाल भाषां थाय्थासं प्रकाशित याना ह्या च्वन ।

विक्रम २००३ साल क्यँ जक क्यन लंकाया वजिरारामया नारद थेरया नायकत्वे भिक्षु प्रियदर्शी· भिक्षु अमृतानन्द, डा० रत्नसूर्य, प्रो० आर्यपाल न्याम्हस्या छगू बौद्ध शिष्ठ मण्डल नेपाः थ्यन । थथे ३दँ लिपा भन्तेपिं खंबले उपासक उपासिकापिं सकलें लय्ताल । व शिष्ट मण्डलं पद्मशम्शेर महाराजया थाय् आनन्दकुटी लंका चैत्य दय्केगु, पितिना तःपिं भिक्षुपिं नेपाले दुत काय्गु आदि बौद्ध धर्म सम्बन्धी खँया नापं नेपाल भाषायात नं छुं सुविधा बीकेगु नं खँ छुत थें, लोक प्रिय ज्वोगु प्रबल इच्छा दुम्ह पद्मशम्शेर महाराजं उदार नीति कयाः पितिना तःपिं भिक्षुपिं सकलें दुत काल । भंसारं व पोस्ट आफीसं पना तःगु नेपाल भाषाया सफू लित बिया हल । समिति अडाय् नेपाल भाषाया निंतिं छगू फाँट दय्काः पास याके जीका बिल । ज्ञानमाला खलःतयूगु तारीख नं लिकया बिल ।

ने० सं० १०६७ सालया अन्ते धर्मोदय सभां नेपाल भाषां 'धर्मोदय' पत्रिका हे पिकया बिल । अले जेलं पिहाँ वःपिं लेखकपिं व भारतं दुहाँ वःपिं भन्तेपिनि ज्या दत । कविता, कहानी, निबन्धादि लेख च्वयाः पत्रिकाय् बियां च्वन । वस्पोलयागु नं नेपाल भाषा साहित्य व सांस्कृतिक लेख पत्रिकाय् बराबर पिहाँ वयां च्वन । थथे धर्मया नाप नापं नेपाल भाषाया सेवा याय् दयाः भन्तेपिं व उपासकपिं नं लय्ताया च्वन ।

विक्रम २००७ सालया क्रान्ति लिपा श्री ५ त्रिभुवन नेपाः लिथ्यँनाः शाहीघोषणा जुसेंलि नेपालया शिक्षित समुदाये दंदंया लिकुना च्वंगु उत्साह व उमंग भय् बियाः धमाधम शैक्षिक, साहित्यिक व सांस्कृतिक संस्था

चायकुा हल। नेपाल भाषा भाषीपिं जक थुकिं पिने गथे ल्हाइ। ने० सं० १०७१ साल सिल्ला गाः १० खुनु क्षेत्रपाटी साहु तारावीरसिंया छेँ छगू सभा जुयाः 'नेपाल भाषा परिषद्' नामं छगू संस्था चायकेगु धकाः कोछिनाः छगू अस्थायी कार्यसमिति नं गठन जुल। न्हापांला थ्व सभा वस्पोल धर्माचार्यया सभापतित्वे यायगु धकाः कोछिना तःगु, लिबाना नं वस्पोल मथ्यंगुलिं हेड मास्टर लोकमानसिंया सभापतित्वे जुल। वयां लिपा नियमावली पेश याःगु चिल्ला गाः १ खुनुया सभाय् नं वस्पोल मथ्यं-गुलिं हेड मास्टर साहेवं हे सभा सञ्चालन याना दिल।

विक्रम २००८ सालं निसें जांच कायगु यानाः श्री गणेशमानसिंह कुलपति यानाः बीरगंजे 'नेपाल राष्ट्रीय विद्यापीठ' धकाः छगू परीक्षण संस्था चायकुगुली नेपाल भाषा नं दुथ्याके माः धयागु नेपालभाषा परिषदया आवेदन रजीष्ट्रार जीवनेश्वर मिश्र द्वारा स्वीकृत जुया वसेंलिं दयकुगु वीद (मिडिल) निसें प्रवेशिका, विशारद व रत्न थ्यंकया नेपाल भाषाया पाठ्य-क्रम वस्पोल धर्माचार्यया हे सल्हा कयाः नेपाल भाषा परिषदं दयका छूवत। २००८ सालया परीक्षा न्हापांगु जूगुलिं २००९ सालया ज्येष्ठं तिनि काय् फत। उकी नेपाल भाषां साहित्यरत्न परीक्षा बीपिं दुगुलिं वस्पोलं नेपाल भाषा व नेपाल भाषा साहित्यया इतिहास सम्बन्धी ८।१० गू लेक्चर बियाः परीक्षार्थीपिन्त सहायता याना मबिज्याःगु जूसा विद्यापीठे माध्यम रूपं नेपाल भाषा दुथ्याके बियाः साहित्यरत्न थ्यंक नेपाल भाषां परीक्षा कायकागु सित्तिं हे वनिगु।

विक्रम २००९ साल माघं लायकुली च्वसा पासाया बिराट् नेपाल भाषा साहित्य सम्मेलन। अन नं न्हापांखुनु हे वस्पोलयात सभापति यायगु धका कोछिना तःगु, तर वस्पोल २ बजे जुया नं मथ्यँसेंलि

श्री सिद्धिचरणयात सभापति यानाः सभा सुरू यात। वस्पोल ३॥ बजेती तिनि थ्यन। अथे हे निन्हुखुनु नं वस्पोल ई पुइकाः नं मथ्यनाः थ्व पंक्ती लेखकयात सभापति यात। उखुनु नं ४ बजेती तिनि थ्यंकः बिज्यात। लिपा खुनु नं भचा पियाः श्री फत्तेबहादुरसिंयात सभापति ल्ये धुंकाः वस्पोल थ्यंकः बिज्यात। अले मंचे थकयाः परिचय पूर्वक वस्पोलयात आसने बिज्याकल। लिपा वस्पोलया न्हवया इया विज्याःगु नेपाल भाषाया प्राचीनता, लिपिया विविधता व झीगु साहित्यया महानताया विषये सारगर्भित भाषण नं जुल।

यले ने० सं० १०७५ कौलाथो २ खुनु नेपाल भाषा समितिया नेपाल भाषा विराट् साहित्य सम्मेलन थ्व पंक्ती लेखकया सभापतित्वे जूगु। उकिया उद्घाटन वस्पोलयात हे याकूगु। अन नं वस्पोलया नेपाल भाषा सम्बन्धी छगू भाषण जूगु दु।

ने० सं० १०७६ सालया बछलागाः ४ खुनु यतखा बाहाले न्हवसापासाया जन्मदिन, श्रेष्ठ सिरपाः व उपाधि सहित प्रमाण पत्र प्रदान उत्सव। श्री सत्यमोहन जोशीया 'जय प्रकाश' महाकाव्ययात श्रेष्ठ सिरपाः व नेपाल भाषाया खुम्ह सेवकपिन्त उपाधि नं प्रदान जूगु दु। उकी वस्पोल धर्माचार्ययात न्हवसापासाया पाखें ससम्मान 'भाषा जवाः' उपाधि प्रदान जुल।

धर्मोदय सभां नं वस्पोलया शीले निष्ठा व धर्मे नांयात ल्वयूक अभिज्ञता खनाः सभाया धर्मानुशासक पदं विभूषित यानाः चतुर्थ विश्वबौद्ध सम्मेलने नेपाली बौद्धतय् छम्ह प्रतिनिधि याना छ्वःगु दु। थ्व खँ धर्मोदय सभाया विश्वबौद्ध सम्मेलनया अंग्रेजी रिपोर्टे छापेजूगु दु।

विक्रम २०१७ सालया ज्येष्ठ ७ गते च्वंगु श्री त्रिभुवन विश्वविद्यालयया सिलेबस कमिटिं १९६२ सनया निंतिं बी० ए० तकयात नेपाल भाषा नं दुथ्याकेगु यानाः थ्व पंक्ती लेखकयात कन्भीनर यानाः 'नेपाल भाषा पाठ्यक्रम उप समिति' नं दयकुगु व एम० ए० या निंतिं प्राचीन इतिहास व संस्कृति छगू व मेगु पाली नं तःगुलिं वस्पोलयात पालीया पाठ्यक्रमे सदस्य यानाः पालीया अस्थायी लेक्चरर नं नियुक्त याना तःगुदु ।

विक्रम २०१८ सालया कार्तिकं कालेज अफ एजुकेसनं अन्तर कालेज नेपाल भाषा साहित्य सम्मेलन पाः फःगु । थ्व पंक्ती लेखक नं नेपाल भाषा पाठ्यक्रमयात नेवारी धकाः छापे याना हःगु खनाः थःके मुना च्वंगु शिलापत्र, तामापत्र, ताडपत्र, पुलांपुलांगु सफू, अन्य भाषाभाषी विद्वानपिनि धापू, संस्था संस्थाया नां व प्रचलने वया च्वंगु न्हूःन्हूगु नं नेपाल भाषांकित प्रमाण ज्वनाः नं वाय् धकाः वना च्वनागु । अन वस्पोलयात मोटरे तयाः हल । उथाय् थ्यंबले वस्पोल तस्सकं हे बमलाय् धुंकुगु जुया च्वन । तीजक मञ्चे थतयंकाः सम्मेलन उद्घाटन याके बिल । वस्पोलया च्वया हया बिज्याःगु छगू भाषण नं मफुमफु ज्वनाः बिज्याःगु दुगुकी नेपाल भाषासाहित्यया विशेषता गाक्क कयना तःगु दु ।

मेगु छगू वस्पोलया विषये लुमंके बहःगु खँ थ्व दु सुं विदेशी विद्वान्पिसं सुं नेपालीयात नेपाली धकाः अज्ज बौद्ध धकाः सिल कि काचाक्क हे न्यने लाकई—'छु धर्मादित्य धर्माचार्ययात छिं म्ह स्यूला ?' म्हसीसं 'स्यू' धकाः लिसः बिल कि वस्पोलया विद्वताया प्रशंसा यायां 'आः वस्पोलया छु याना च्वन, म्हंफुला मफुला' इत्यादि इत्यादि खँ नं न्यने धुंकइ । थज्याःगु खँय् थ्व पंक्ती लेखक तःको मछि हे लाःगु दु । अथे हे मेमेपिं यक्कसित जूगु न्यने ताय् दु ।

थुगु प्रकारं धर्म व भाषा नित्तांया जन्म भर हार्दिक सेवा यायां म्ह्याय् कुमारी वसुन्धरादेवी, काय् धर्ममान, म्ह्याय्‌पिं कुमारी चमेली, कुमारी चारुमती, कुमारी लोचना व काय् सुवर्णमानपिं खुम्ह दय्‌काः वस्पोलयात पक्षाघातया लोचं थिल खनी। वस्पोलया जहान परिवारपिनि अखण्ड सेवा, डा० केशवानन्द वैद्यया निशुल्क उपचार व का० न० पं० या प्रधान पंच श्री गणेशमानया अध्यक्षताय् गठन जूगु 'धर्मादित्य सहयोग समिति' या सेक्रेटरी सुदर्शन श्रामणेर अपाय्‌चो ब्वां ब्वां जुगु फुकं सित्ति वंक अन्ते नेपाल संबत १०८३ साल दिल्लागाः ३० संचबाः खुनु ६२ दँया वयसे वस्पोल धर्मादित्य धर्माचार्य धात्थें म्ही छुं मस्यूनि—मथूनिपिं नेपाली बौद्धपिं व नेपाल-भाषाभाषीपिसं बुद्ध धर्म व नेपालभाषाया महत्व बांलाक थ्वीके खंके-सीके मलाकं निभाः लुकुबीथें सुतुक स्वर्ग बिज्यात। आः भाबा भांगु वंकाः आबा हालां छुचाः? स्व० गङ्गाबहादुरं 'नदी' यात धयातःगु नं दु—

"धैछ्व छुं वैत धाय् माःसा समुद्रयात धा धका
गुमय् छं याय् मते मौका लयाहं हानं थ्व वैमखु"

१०८४ चउला थो १ —चित्ताधर 'हृदय'

नेपालभाषा व थ्वया साहित्य

(Nepalese Language and Literature)

[नेपालभाषा व थ्वया साहित्य—नेपालया उत्पत्ति—न्हापां भारतवर्षे लोक वया वास यात—चीनया लस्कर व राजपुत्र नेपाले—नेपाल शब्दया उत्पत्ति—नेपाल व नेवार व हे—नेपाल भाषाया उत्पत्ति—चीनया लस्कर वसेंलि हानं भारतया लोक संख्या बढे जुल—नेपाल भाषा आखलया सम्बत—नेपालभाषा देशभाषा—नेपाल जाति—नेपाल साहित्यया आखल—नेपालभाषा साहित्य नेपालभाषा साहित्यया सूची]

नेपालभाषा व थ्वया साहित्य

भारतवर्षया शिक्षित जनमंडले साधारण लोकमध्ये हनं साहित्य व ज्ञानया मूलमूलगु थायस नेपालया भाषा व साहित्यया खेँ छु भ्रान्ति व अज्ञान बढे जूगु खनेदु। अकिं प्राचीन नेपालया इतिहास व साहित्यया प्रमाण बिया वर्त्तमान अनुसन्धान बिधिं नेपालया मुख्य देशभाषा जुयाचोङ्गु नेपाल-भाषायात सम्यकूरूपं व्याख्या याना केनेगु झी सकल नेपालबासि अशुद्ध भाषां नेवारजाति मात्रया परम कर्त्तव्य खः।

सछि दँति दत वहे प्रख्यान्तह्म अंग्रेज पण्डित व न्हापांयाह्म नेपाल-शास्त्र लुयिका बिलायते यंकुह्म ब्रायन् हफ्टन् हजसन् नेपाले वया नेपालया

पुलांगु संस्कृत व नेपालभाषाया आपालं सफू इङ्गलैण्ड (बिलायेत्) फ्रान्सादि प्रधान देशे यक्का अनया प्रख्यान्तगु पुस्तकभण्डारे तसें निसें पूर्व व पश्चिम महाद्वीपया मिनायेफ्, कन्रेडि, माक्समूलर, एलिस गेति (मेम्) सेसिल बैण्डाल, करन्, सिलभेन् लेभि, ताकाकुसुं, कावागुचि, साकाकि, राजेन्द्रलाल मित्र, हरप्रसाद शास्त्री प्रमुखं नेपालया संस्कृत व नेपालभाषां चोयातगु अपालं सफू माला प्रकाशयाये धुङ्कल। अयन्हं थुमिसं नेपालभाषा धालसां अशुद्धरूपं नेवारि भाषाया इतिहास व साहित्य सफूयात गुलि नेपालबासिं प्रकाश यायेफु उलि थुमिसं यागु मखु। छाय धालसा गुथायत थुमिसं थ्मीगु देशे वया थ्मीगु भाषा थ्मीके सयेकि बोनि मखु उथायत अमिसं थ्मीगु देशभाषायात प्रकाश याये फयिमखु। समय व उन्नतिया चक्रं याना थ्व थ्मीगु मातृभाषायात उद्धार व प्रकाश यायेगु अवसर थ्मी नेपालजातिया कुलपुत्रपिंत हे लात। पृथिविया चीन, जापान, बिलायेत् अमेरिका प्रभृति सभ्य, उन्नत व शिक्षित देशे चोंपिसं थःथःगु मांया मूले सयेकागु भाषा व थ्वया साहित्ययात गुजोगु अपूर्वरूपं उन्नति यात व स्वया आनं थ्मी नेपालीतसें थःगु भाषा व साहित्ययात उन्नति यायेगुली कुट मयातसा थ्मीन तधंगु पाप लायि। अकिं थगु देशे चोंपिंत नं भारतबासिपिंत बोध यायेत नेपालभाषा साहित्यया संक्षिप्त वर्णना यायेत्यना।

नेपालया उत्पत्ति

नेपालया आदिगु बंशावलि नेपालि धालसां नेवारपिनिगु खः। सत्ययुगे नेपाल हिमालय च्वापुगुं चाहुयेकातगु नागं बासयाना चोंगु छगू दहँ खः धका थ्मी आजुपिसं बंशावलिस चोया थकल। भूमिशास्त्र व देशया इतिहासया प्रमाणं थ्व नेपाल नागबास धालसां कालिनागया बास जुयाचोंगु

खनेदु । भी आजुपिसं न्हापां वया वास यागु थाय नेपालया उत्तर-पश्चिम दिशाय चोंगु पर्वते धका धायि । थ्व नागह्रदया ह्राक ७ कोये ब्यानं ७ कोये ।

न्हापां भारतवर्षं लोक वया बासयात ।

सत्ययुगे मध्यदेशया बन्धुमति नगरं विपश्चि बुद्धं ब्राह्मण-क्षत्रियादि पिगू कुलया लस्करयात बुद्धधर्मे तया थुमितनं नेपाले बोनाहल । नेपालया लिपाया खँ ङेना अपालं लस्कर थ्व उत्तर-पश्चिमस चोंगु पर्वते हे चोन धायि । अकिं न्हापां मनुषं बास यागु जम्बुद्वीपं हे जुल धका धयातल । अनं लिपा दोलंदो दँपाक सिखि तथागत जम्बुद्वीपं अपालं भिक्षु भिक्षुणि उपासक व उपासिकापिं बोना नेपाले बिज्यात । चयेपिदोल कल्प लिपा अनुपम नगरं विश्वभु बुद्ध अपालं शिष्यपिं सहित बिज्यात । अनंलि बिज्यात महा-चीन देशं मञ्जुश्री बोधिसत्त्व ।

चीनया-लस्कर व राजपुत्र नेपाले

थ्वसपोलं थन स्वयम्भू बुद्ध उत्पत्ति जुगु दर्शनयाये धका महाचीनया पञ्चशीर्ष धालसां ५ गू चोकालूगु गुंथन थ्यंक बिज्यात ! थन पुखूथें जुया-चोंगु खना थ्व लः पित छोया सहर दयेकलसा भारत व चीनया अपालं लस्करयात हित जुयि धयागु खँ थुयिका ह्म छेकाप धागु थायस चोंगु पर्वत-यात छेदन याना लख ब्याक पितछोत । अनंलि चीनं अपालं लस्कर व चीनया कृषि, शिल्प, बाणिज्य इत्यादि चीनया सभ्यगुण हया थमं बोना इयाह्म धर्म्माकर राजकुमारयात नेपालया न्हाप्पांया सहर मञ्जुपत्तन व थ्वया राजधानी राजपत्तन दयका थ्व आदिगु देशया राजा यात । उखुन्हुं निसें भारतं व चीनं वःपिं मध्ये नेमं राज्य याया नीतिं थ्व देशयात नेपाल नं धाल ।

नेपाल शब्दया उत्पत्ति

(१) पण्डित हजसन साहेब व अशोक महाराजाधिराजं दयेकुगु पत्तन धालसां यल सहरया पण्डित अमृतानन्दं धया थकुगु दु, छु धालसा स्वयम्भू बुद्धया थायस (भूवने) यंकिगु जूया नीतिं 'ने' धाल। व थायस यंकिगु धालसां रक्षा याना तःगु जूयो नीतिं 'पाल' धाल। अर्थात् नेपालयो रक्षा-कर्ता स्वयम्भू भगवान जूयानीतिं थ्व देशया नाम 'नेपाल' जुल।

(२) लिपा लिपा शिवमार्गि नेवार व गोरख देशिपिसं प्रमाण ब्यूगु छु धालसा ने धयाम्ह मुनियाकें थ्व नेपाल शब्द जुल। राईटं प्रकाश यागु म्हीगु वंशावलिस स्वलसा 'ने' धालसां 'नेयम' धयाम्ह थ्व देशया हित यायेगु ज्याय तत्पर जूम्ह स्वयम्भू बुद्ध भगवानया शिष्य धका चोया तल। थ्व छिगू शब्द प्रमाण नं धर्मया प्रमाण जुल। न्हापांयागु प्रमाण सोलसा थ्व आदिबुद्ध दु धयागु खःसा जक व प्रमाण ज्यू। ने मुनिया प्रमाण नं निर्णय याये मानिगु जुल। हजसनं छु चोल धालसा 'नेपालया वंशावली न्हापां जुजु जूपिं शिवमार्गि गोठलापिनिगु अर्थात् पशुपतियात पूजा यापिं पाशुपतपिसं 'ने' धालसां नेयम् धयाम्ह ऋषियाकें राज काःगु धका चोया तल। परम थ्व खँ सर्व प्रकारं शङ्का याये मानिगु जुल। म्हगु वंश धालसा सीदयेक हे असभ्यपिनिगु जुल, गुम्हसिया जा संस्कृत व भारत लिसे सम्बन्ध दुगु हे मखु। थ्व छु धालसा नेपालया पूर्व पाखे च्वंपिं किरांतिपिनिगु। थ्व प्रमाण निर्णय याये फुगु मखु। पण्डित सिलभेन लेभिनं थःगु 'ल नेपाल' धयागु पुथिस ब्यूगु दु। थ्व प्रमाण लिपा वःपिं ब्राह्मण पिनिगु दन्तकथाया आधारे दयेकुगु जूयानीतिं नेपालवासिपिसं माने मजू।

(३) दकसिबे सम्भवगु प्रमाण थ्व खः। जम्बुद्वीपं व चीनं वःपिं लस्करयात धर्म धालसां नेमं पालन या या नीतिं "नेमेन पालितं यस्मात् नेपाल" 'नेमपाल' धालसां नेपाल धागु खः। धापिनं दनि। थ्व हे प्रमाण मतान्तर पक्षपात रहितगु खनेदु।

नेपाल व नेवार व हे

मस्यूपिसं धायि नेपाल व नेवार व हे मखु। परम भाषा-शास्त्र व बंशाबलिया प्रमाणं नेपाल व नेवार छगो हे खँगोया अपभ्रंश जक खः। यद्यपि न्हेसः च्यासः दं न्ह्यः नायरदेशं नायर धासां न्यार हे जुलसां वःगु दु तथापि थुपिं दैवज्ञ जोसि इत्यादि २।४गु जात जक खः। मेपिं सलंसः जा न सिमांगढं वःगु खः न नायर देशं। यद्यपि थुगु समये नेपाले नेपालि धालसां नेवार, परवतिया, गोर्खालि व मदेशित चोना चोंगु खनेदु अयन्हं नेपालि, नेपालभाषा, नेपालिजाति, नेपालधम्मया विशेष प्रभेद खनेदु। छायधालसा नेपालया प्रख्यान्तगु वृहत् स्वयम्भु पुराणे नं थथे चोयातःगु दु।

हिमालयनिवासिभिः नेपालबासिभिस्तथा।

मध्यदेश वासिभिः सर्वैश्च देशवासिभिः॥ वृ० स्व० पुराण, पौ १४७ हाकनं—अत्र नेपालजाः वापि अन्यत्रजा विशेषतः। थ्व हे पौ २०७ ....अत्र नेपालवासिभिः। थ्व हे पौ ४३२

थुकिं सीदु यद्यपि लिपावःपिं मनूतनं नेपालि हे धायेमाः तथापि नेपालयापिं थुपिं नं खः परम थमिगु भाषायात नेपालिभाषा धायि मखु। गुगु नेपालवासिपिनिगु भाषा खः वयात जक नेपालभाषा धालसां नेपालि धायि। पर्व्वते चोंपिं हिमालयवासिपिनिगु भाषा पर्व्वतिया। गोरखा देशे चोंपिनिगु भाषा गोर्खाली धालसां गोर्खाभाषा। खजा थ्व दे नं नेपाल

साम्राज्य दुने लाया नीतिं थुपिं नं नेपालि भाषा धका खँ ज्या क्रिङ्केत जक धायि। अयन्हं नेपालबासि धालसां नेपाल धालसां नेवार जातियागु भाषा-यात नेपालभाषा नेपालि (अंग्रेजि Nepalese, धायि। पर्व्वतिया व गोर्खाली भाषायात जक कदापि नेपालि धाये मज्यू। गथे आयरिश अंग्रेजी धाये मज्यू अथे धोल धायेव अपालं भ्रान्ति जुयि।

आ नेवार व नेवारि छाय नेपालि खः धका धालसा भाषा अशुद्ध जुयिव अर्थात् भाषाशास्त्रया प्रमाणं नेपालिया नेवारि, नेपालया नेवार जुयिगु स्व भाव हे खः। सछि दं न्ह्यो हजसन् व अमृतानन्द मध्ये सम्बाद जूगु बेलस पण्डित अमृतानन्दं लिसः बिल—"नेपालदेशवासिपिं नेवारत खः। संस्कृतं व देशयात नेपाल धायि, व देशबासिपिंत नेपाली धायि। इनं नेवार व नेवारि खँगो जा "पा" या "वा" इनं "ल" या "र" धायेगु अशुद्धरूप जूगुलिं जक खः।" गथे धर्म्ममान जुलसां लोकं 'धमा' धका धाधायेन। खयतसें बन्ध्ययात बांडा धायि यद्यपि थुकिया अर्थ मदु।

नेपालभाषाया उत्पत्ति

नेपालया आदिगु भाषा भारतयागु जुये मागु खः। परम चीनं अपालं लस्कर वसेंलि नेपालया लोकबास दुगुलिं नेपालया भाषा न्हाप्पां चीनया भाषा हे जुयि धका ब्रायन हफ् टन् हजसन व पण्डित अमृतानन्दं नं निर्णय यात। अमिसं निर्णय यागु खँ छु धालसा—"चीनं न्हाप्पां बास याया नीतिं थमिगु आदिगु भाषा चीनभाषा खः। लिपा मध्यदेशं वःपिसं व भाषा परिवर्त्तन जूगुलिं छगू न्हूगु भाषा उत्पत्ति जुल। न्हापां वःपिं छगू हे कुलयापिं खः लिपा थुपिं थःगु ज्या अनुसार विभिन्न कुले विभक्त जुल।"

भारत व चीनया लस्करया मध्ये परस्पर बिहा· एक धर्म्म एक भाषा जुसेंलि थ्व भाषा नेपालया प्रधान भाषा जुल। यद्यपि लिपा नेपाले अनेनेगु बंशया जुजुपिसं राज यात तथापि थ्व भाषा नेपालया देशभाषा जक मखु गोर्खालित ८८८ नेपाल सम्बते दुहाँ वत्तले नं राजभाषा जुयाचोन। थ्व नेपालभाषा चीनभाषा थें अति सरल। छगू खँगोलं तःगू अर्थ जुयेफु। लिपा आर्य्यावर्त नं द्रविड़देशं नं अपालं लस्कर वसेंलि थ्व भाषाय आपाः संस्कृत शब्द बढे जुया बल। लिपा भारतवर्षं लस्कर वःगु खँ नं थुथाय हाकनं चोये।

चोनया लस्कर वसेंलि हानं भारतया लोकसंख्या बढेजुल

त्रेतायुगया अन्ते क्षेमावति नगरं क्रकुछन्द बुद्ध अपालं लस्कर व राजा धर्म्मपाल नं बोना नेपाले बिज्यात। थुथाय ७०० कुशध्वज ब्राह्मणपिं व अभयन्दद क्षत्रियपिं भिक्षुभिक्षुणिपिं जुल। अपालं दँ लिपा शोभावति नगरं कनकमुनि बुद्ध अपालं लोक बोना नेपाले बिज्यात। थुकि मध्ये थन चोने धापिं ब्याकं मेमेपिं थें नेपालिजातिस मिले जूवन। अपालं कल्प लिपा काश्यप बुद्ध नेपाले बिज्याना अपालं शिष्यपिं थन तोता थकल। थुगु समये गौर देशया प्रचण्डदेव राजा नेपाले वया भिक्षु जुया स्वयम्भू चैत्य उद्धार याना शान्तिकर आचार्य्य धायकल। थ्व हे काश्यप बुद्धयाकें काशी सहरया नाम जुल। अनं लिपा भारत प्रख्यान्तह्म शाक्यसिंह बुद्धया प्रवेश नेपागाले जुल। थ्वसपोलं काशीराज सहित १३५० ह्म शिष्यपिं बोना बिज्यात। नेपाले बुद्धधर्म्म अपालं प्रचार यात। अपालं शिष्यपिं बिहार दयेका नेपाले चोन। अनंलि महाराजाधिराज अशोक अपालं लस्कर बोना नेपाले बिज्यागु

२२०० दँ ति दत । थनं लिपा लिछबि. मल्ल, सूर्य्यबंशि, राजपुत, गुप्तवंशि सोमबंशि, कर्नाटकि, चन्द्रबंशि इत्यादि अनेनेगु राजबंशिपिसं थःथःगु लस्करनं ह्रःगु खने दु । तथापि थ्व नेपालभाषा गबलें हे परिवर्तन जूगु खने मदु । थ्व नेपाल भाषा सनातनं निसें चले जुया वया चोन ।

नेपालभाषाया आग्वलया सम्बत ।

नेपालभाषा हे थ्व भाषाया नाम खः नेवारि मखु । गथे बंगालि धालसां बंगभाषा मधासे खँ ल्हागेगु बेलस बांगला धायि अथे हे भीसं खँ जक नेवाभाय धालसां नेवारि धाधायेन व्याक पुलांगु व न्हूगु सफुलिनं नेपालभाषा हे जक चोयातःगु प्रत्यक्ष प्रमाण दु । घण्टाघर राजपुस्तक भण्डारे, काम्ब्रिज विश्वविद्यालयया पुस्तकालये, एसियाटिक सोसाइटी अफ बेंगालया पुस्तकालये फ्रान्सया म्युजि गिमटया पुस्तकालये, नयातःगु नेपालया पुलांगु सफुलि नं नेपालभाषा हे थ्व भीगु भाषाया नाम बियातल । एसियाटिक सोसाइटिया सूचीपत्रे १९८ नेपाल सम्वत (१०७८ क्रिष्टाब्दे चोयातःगु बोधिचर्य्यावतार पञ्जिका नेपाल धालसां नेवा आखलं चोयातल । १४'१ नेपालसम्बते चोगु सम्पूटटीकाय ९०० दँ पुलांगु चन्द्रकीर्त्तिटीका सहित आर्य्यदेवया चतुशतिकाय, ९०० दँ पुलांगु जातकमाला 'व नेपालभाषा धालसां नेपाल आखलं चोयातःगु खः । घण्टाघरया दरवार पुस्तक भण्डारया सूचीपत्रे (महामहोपाध्याय हरप्रसाद शास्त्रीयागु) योगमाला धालसां हरमेखला टीका 'नेपालभाषा' सहितगु ६०० । ७०० दँ दुगु सफू दनि । ऐसियाटिक सोसाइटी (बङ्गाल) या सूचीपत्रे सद्धर्म्म पुण्डरीका सूत्र धयागु सफुलि "नेपालभाषा सम्बत ८०१" धका चोयातःगु दु ।

काम्ब्रिज विश्वविद्यालय पुस्तकालययया सूचीपत्रे अभिनव राघवानन्द नाटक दयेकूह्म भानिक्य धयाह्म पण्डितं दयेकूगु विवृत्ति धयागु अमरकोशया नेपाल-भाषाटीका धयागु महाराज जयस्थिति मल्लया पालाय ५०६ नेपाल सम्बते (१३८६ क्रिष्टाब्दे) चोगु सफू दनि धका चोयातल। थ्व सफुलि थथे नं चोयातगु दु।—

कृतैषा अमरकोशस्य तेन नेपालभाषया

इनं—माणिक्यविरचितो अमरकोशस्य नेपालभाषाटिप्पणी समाप्तेयं। स्वस्तिश्रीमन्नेपालिके सम्बत्सरे ५०६...श्रीजयस्थिति भूपाले नेपाल-राष्ट्रशास्तरि॥

चोययागु प्रमाणं प्रत्यक्ष खनेदु नेपालि, नेपालभाषा नेपाल सम्बत, नेपालराष्ट्र इत्यादि नेपाल शब्द हे प्रयोग यागु दु नेवार न्यार धका गनं चोगु मदु। चोयेयागु प्रमाणं नेपाल आखलया सम्बतया १००० दोलछि दँ ति मया। दोलछि दँ पुलांगु नेपालभाषाया सफूजा आ नं दनि। थुकिं खनेदु नेपाल आखल दोलछिनं अधिक न्हापायागु हे खः।

नेपालभाषा देशभाषा

नेपालया संस्कृत व नेपालभाषा साहित्ये नेपालभाषायात देशभाषा धका नं चोयातःगु दु। थुकी आश्चर्य्य छुं मदु। नेपालया मूलमूलगु सहरे, गामे, थायथायस नेपालित हे बासयाना चोंगु दुयानीतिं थ्व देशभाषा खः।

नेपालि जाति

थ्व नेपालभाषा थःगु मातृभाषा देशभाषा नं धका माने यापिं नेपालया

लोक संख्याया ३ भागे २ भाग दु। थुकिसनं अधिकांश बुद्धमार्गि, अल्पांश जक शिव मार्गि व शाक्तत। नेपाले बन्द्यत जुको सन्यासित जात मदुपिं धका महाराज जयस्थिति मल्लं मेमेगु कुलयाबेसिनं चोय तया थकल। बन्द्यपिं अर्थात् भिक्षु कुलयापिं जक ६००० खुदोल दु धालसां न्हापा स्वया आपालं बढे जुल। तान्त्रिक आचार्यपिं ७०० न्हयेसः दु। हनं बन्द्यनि आचार्यनिपिं उलि हे दनि। अनंलि मेपिं ६४ गू कुलयापिं दु। थुकिस पञ्चगौड व पञ्चद्राविड ब्राम्हून नं दु। ४ गू कुलया जैसित दु। आचार्य ३, वैद्य ४, श्रेष्ठ आपा। ज्यापुत ३६ गू थरि दु। थुकिस ३२गू थरि ज्यापुत दु। कुम्हात ४ गू थरि। पोध्यातये ४ गू थरि दु। यद्यपि महाराज जयस्थिति मल्लं ५४९ (१४२९ क्रिष्टाब्द) नेपाल सम्बते नेपालया विभिन्न कुलया-पिनिगु थिति दयेकल, अयन्हं आपालं भेद दनि। नेपालया प्रधान धर्म बुद्धधर्म जूया नीतिं अधिकांश लोक बुद्धमार्गिपिं हे खः। थ्व ब्याक्क कुलया मूलभाषा नेपालभाषा हे खः। ब्याक्कसिनं नेपालभाषा चले यागु खनेदु। ४८१ नेपाल सम्बते (१३६१ क्रिष्टाब्दे) राजा जयराज मल्लया पालाय दैवज्ञ अनन्त राम दक्खिन भारतं वया थ्व हे भाषा चले यागु खनेदु।

द्राविड देशं जातभेद दुपिं आपालं मनू मुसभांया पञ्जाय मलाकेत नं मेमेगु कारणं नं जुलसां नेपाले शरणवया क्रगू जक जात जुया च्वंगु नेपालि समाजे परिवर्तन यात तथापि हज्सन साहेबं व पण्डित अमृतानन्दं धाथें नेपालया आदिवासिपिं मध्ये थी ज्यू थी मज्यूगु थिति मदु। थुमिसं गृहस्थ व सन्यासिया अनेनेगु कर्म याना चोन। अयन्हं थुमि प्रजायागु थिति दु गुगुया प्रमाण आतकं खने दनि। थःथःगु ज्या थमं हे चले यायेगु शक्ति, लोकया देवले पोरे थें जोपिं थीमत्यःपिं पुजारी जुया थजापिनिगु पूजा याना बीगु इत्यादि शक्ति अधिकार छुं दृष्टान्त जुल। हजसनं थःगु सफुली चोल

छु धालसा—"गुगु बेलाय थ्व मध्यदेशं वःपिं नेपाले आपा दत, अपिं व अमि सन्तानत उत्तर पाखें वःपिं अर्थात् न्हापा वास याना चोंपिं लिसे नेपाली धालसां नेवारी नामं थुपिं ब्याकं मिले जुल। थुमि मध्ये भेद जा थमि थःथःगु कुलं ज्या याना बःगु अनेनेगु ज्या व्यपारयागु जकं भेदभाव खनेदु। थुकथं न्हापान्हापा निसें नेपाले पिगू प्रकारया गृहस्त दु छु धालसा ब्राह्म, क्षत्रि, वैश्य व शूद्र इनं सन्यासित पिगू प्रकारयापिं दु गथे बने व विहारे चोना चोंपिं, भिक्षु, श्रमण, चेलक व अर्हत इनं थुपिं ब्याक बुद्ध-मार्गित जुया चोन।" थुगु समये चेलक व अर्हतपिं द हे मदुसां बुद्धमार्गित आपा दनि।.

नेपालया वंशावलिस डाक्टर दानियल राईटं धाल—"बंद्यपिं संन्यासित थें हे खः गुम्ह गुम्ह जा जातभेद मदेक छगू हे वर्गयापिं खः।" नेपाल सम्बत ५४९ स महाराजाधिराज जयस्थिति मल्ल परलोक जुयिन्ह्यः नेपालया धर्म व समाजया थिति निर्णय याना लोकया नीतिं अपूर्वगु ज्यायाना थकल। व निर्णय यागु खँ छु धालसा वन्यत (अर्थात् बनियाये योग्यपिं) जात मदुपिं जूया नीतिं ६४ गू गृहस्थ कुलयाबेसिनं चोये तया अलग याना थकल। थ्व ६४ गू कुल धालसां उपसमाजत थुपिं खः—

(१) पञ्चगौड, पञ्च द्राविड, देव ब्राह्म धयापिं द्विज. विप्र ब्राह्मण, (२) भूप, राजा अर्थात् क्षत्रिय थेगये थकू अर्थात् थकू जुजुपिं, मल्लपिं मेमेपिं सूर्यवंशी व नेपालया क्षत्रिय राजवंशीत, (३) अमात्य, मन्त्री, धालसां सचिव—थुपिं न्हापा न्हापा मन्त्री, राज्याधिकारी, मन्त्री सभाया सदस्यपिं (४) लेखक, राजलेखक (राज्य न्यायया खँ चोयिपिं), (५) कायस्थ, कैत (चोयिपिं, सफू, चोयिपिं राज्यया ज्याखँ चोयिपिं), (६) पूजित (शिव व शक्ति दुगु देगले पुजारि), (७) देवचिन्त (शिवमार्गि पुजारि,) (८)

आचार्य्य, आचाजु (छुं पूजा क्रियाय शिवमार्गिपिनि पुजारि) (९) देवाचाजु, देवाचार्य (देवले पुजारित), (१०) गुर्वाचार्य्य (शिवमार्गिपिनि दिखावीपिं व छुं क्रियाय पुजारित), (११) कर्म्माचाजू, कर्म्माचार्य्य (तलेजु भवानिया देवले चिकीधंगु कर्म यायिपिं), (१२) शिवाचार्य (लिङ्ग पुजाय् व मेमेगु छुं पुजाय् पुजारित), (१३) पीठाचाजु, पीठाचार्य (पीठे पीठे व प्रायश्चित यज्ञ बलिकर्मे पुजारित), (१४) जोसि, जैसी (१५) दैवज्ञ, (१६) ज्योतिष्क व (१७) गणिक थुपिं ४ गू भिन्न भिन्नगु ज्योति शास्त्रया ज्या यायिपिं, (१८) श्रेष्ठ, भारोस (थुपिं न्ह्यापा क्षत्रिय जुया लिपा व्यापारित जुलसां लेखकपिं जुल), (१९) निकूजु, न्यकू (आर्यावलोकितेश्वरया प्रतिमाय चोयिपिं व्यपारित, बुँज्यायिपिं), (२०) भनी ४४४ नेपाल सम्बते राजा हरिसिंहदेवं हःम्ह तलेजु भवानिया सेवकपिं, (२१) बाग-श्रेष्ठ धालसां बाग स्यस्य, (२२) लवजु, (२३) भजु (उसाय् मदुगु वेलाय धर्मया पुरोहितपिं), (२४) गवकु (चिकिधंगु देवले पूजा यायिपिं वैश्यत, (२५) वैद्य धालसां धन्वन्तरि (वैद्य ज्या यायिपिं वैश्यत, (२६) राजलघत, (२७) थकूलव अर्थात् पात्र वंश (शस्त्रास्त्र धारण यायिपिं), (२८) आलमु (आचालमु, आचालव ?) (२९) श्रीवन्त, (३०) सुजिकार, (३१) सुपिक धालसां सुर्पाकार, (३२) विच्छक, (३३) शिल्पकार, (३४) दारुकार, सिकमि, (३५) तक्षक (सिफाइम्ह बोस्य), (३६) तुलाधर, उदास, स्थापित, (३७) सुवर्णकार, लुँ कमि, (३८) कंसाकर, कंस, (३९) ताम्राकर, तमो (४०) कुण्डकार, हस्तियारया ज्या यायिम्ह, (४१) लोहकार, न कमि, कौ, (४२) शीलाकार, लोहँकमि, (४३) धूसः, (४४) मथि कमि (४५) चित्रकार, चित्रकारि पुं (४६) रजक, रज्जक, छिपा (४७) धुब्या, (४८) कर्णकार (न्हायूपं प्वा खनिम्ह) (४९) नाडि छेदि,

भमः (पिंथ्यनिम्ह), (५०) बहि, यं कमि (यं दयकीम्ह), (५१) भाः (ऊनकीम्ह), (५२) तत्ति, (सीबले भुनिगु कापः थायिम्ह) (५३) मालि, गथु (५४) ग्वा, ग्वकु. हेँपू, मेपू सापू (सामे भ्रुयिम्ह व दुदु बञा), (५५) क्षेत्रकार, दंगु बुँदायिपिं, (५६) कुम्भकार, कुम्हाः, (५७) नापित, नौ, (५८) मारिक, मरिया (कोबीम्ह), (५९) लेपिक, वज्रकमि (पायिम्ह), (६०) चर्मकार, मातंगि, कुलु , (छ्यंगूयाज्या यायिम्ह), (६१) तैलकार, सायमि, मानन्धर, (६२) टङ्काधारि (दांत्यायबीम्ह), (६२) नटीजीव (प्याखंहुलिम्ह), (६४) ज्यापू ।

पर्वतिया धालसां गोर्खा भाषाजुयेवं देश-भाषा थ्वयात धायि मखु । हिन्दुस्थाने ३०० गूति भाषा दतसां हिन्दीभाषाहे मुख्य देश भाषा जुया चोन । यद्यपि मुसुमांतसें ७०० दँ तक राज याना उर्दू व फारसि राजभाषा यात, हनं अंग्रेजत वसेंलि अंग्रेजि राजभाषायात तथापि हिन्दी भाषा हे देशभाषा जुयाचोन । अथे हे नेपाले नं नेपालभाषा हे देशभाषा खः हनं पर्वतिया धालसां गोर्खालि राजभाषा जक खः ।

नेपाल साहित्यया आखल

नेपाले गुलि शास्त्र सफू दु व ब्याक्क याना नेपाल साहित्य जुया चोंगु खतसां परवतिया भोट भाषाया सफू तोना नेपालभाषा व संस्कृत भाषां च्वोया तःगुयात जक नेपाल धालसां नेपालि साहित्य धायि । मेपिसं धायि नेपाल साहित्य छगू आखलं च्वोया तःगु मखु । नेपाल साहित्य संस्कृतं व नेपालभाषां च्वोया तःगु खः । परम् भारतया अनेनेगु देशं बौद्ध व मेमेगु मतया सफू वःगुलिं तःगू प्रकारया आखलं च्वोया तःगु दु । परम् थ्व ब्याक आखः न नेपाल साहित्यया आखः खः, न नेपाल भाषाया । संस्कृतया

दकसिबे पुलांगु आखल रञ्जना हे खः । नेपालभाषाया थःगु हे नेपाल आखः दु । थुमिगु विशेष व संक्षिप्त वर्णना याये । गथे धालसा—

१ रञ्जा—थ्व आखः नेपालया जक प्राचीनगु आखः मखु परं थ्व आखः चीन, जापान, तिब्बत आदि महायान बौद्धदेशे अपालं सम्मान याना तःगु दु । दकसिबे पुलांगु सफू मञ्जुपत्तनया विक्रमशील विहारे दच्छोङ्को केनिगु दु । व सफूया आखः रञ्जा आखः खः । नेपालया आदिगु संस्कृत ग्रन्थ रञ्जां हे चोयातःगु खनेदु । १८०० दं न्ह्यः निसें थ्व चले जूगु खनेदु ।

२ भुजिमोल—थ्व आखःया उत्पत्ति सीके मफु । थ्व भोजदेशया आखः जुया ला भुजिंया छ्यःथें चोंक चोयिगु जुया ला थ्व आखःयात भुजिमोल धायि । २९५ नेपाल सम्बते चोया तःगु प्रज्ञापारमिताया रत्न सञ्चय गाथा थ्व आखलं चोया तःगु दनि । थ्व गाथा दोलछि दं न्ह्य चीन भाषां चोल (१००० क्रिष्टाब्द व ९८० मध्ये)।

३ पाचुमोल—पाचुसे चोंक सम जुयिक चोयिगु जूयानीतिं पाचुमोल धायि । थ्वया चलन १२०० दँ न्हापा खने मदु । कालचक्र तन्त्र थ्व आखलं चोगु दनि ।

४ गुजिमोल व गोमो—थ्वया उत्पत्ति नं लिपायागु खनेदु । आखः गुजि तया चोयिगु जूया नीतिं गुजिमोल धायि । गोलाकार मोल तया चोगुलिं गोमो धायि ।

५ नेपालाखल धालसां नेवाखल—नेपालभाषा साहित्यया आखः थ्व हे खः । चोये कनागु ४ गू प्रकारया आखः संस्कृत बौद्ध सफुलिस अपालं प्रयोग यागु खनेदु । परम् थुगु नेपालाखल सकल नेपालाभाषा भाषिपिसं चले यागु प्रत्यक्ष खनेदु । थ्व आखलं नेपालया प्राचीन संस्कृत व

नेपालभाषाया ग्रन्थ चोगु आपालं दनि । थ्व आखलं संस्कृत सफू चोगुया प्रमाण क्वगु ङिगू बिये—

१ उष्णिष विजय धारिणि—८८ नेपाल सम्बत (९६८ क्रिष्टाब्द)

२ चतुष्पीठ निबन्ध—१६५ ,, (१०४५ ,,)

३ नारायण परिपृच्छा-४८१ ,, (१३६५ ,,)

४ पञ्चरक्षा महायान सूत्र ५०९ नेपाल सम्वत (१३४१ क्रिष्टाब्द)

६ अशोक आखल—यद्यपि भारतया अधिपति अशोकं नेपाले बिज्याना अशोकपत्तन धालसां येल सहर दयेकल, तथापि थ्व आखलं चोया तःगु शिलालिपि दये मानिगु खः ।

७ कुटिलाखल—८०० दं न्ह्यःयागु गौरदेश (बङ्गाल) या महाराज नयपालया पालाय कुटिल आखलं चोयातःगु पञ्चरक्षा सूत्र नेपाले लुया वल। मेमेगु सफू नं लुया वःगु दु । परम् नेपालाखल तोता मेगु आखः चले मजू ।

८ गुप्ताखल—थ्व आखलं नं सफू चोया तःगु नेपाले दु ।

९ देवनागरी—थ्व आखल नेपाले लिपा तिनि चले जुल। १२८ नेपाल सम्बते (१००८ क्रि०) थ्व आखलं चोया तःगु अष्टसाहस्रिका प्रज्ञा-पारमिता लुयावल । थ्व आखःया सम्बतं सोया नेपाल आखल हे अपालं चले जूगु खनेदु ।

१० कयेथि नागरि—७७४ नेपाल सम्बते (१६'१४ क्रिष्टाब्दे) कान्तिपुरया महाराज जयप्रताप मल्लया शिलापत्रे थ्व आखःया नाम खनेदु, परम् सफू दये माः धयागु विचार जक दु ।

११ मैथिलि—४३३ नेपाल सम्बते, ३९० लक्ष्मण सम्बते विहार (पतना) पाखें चोया इःगु सफू नेपाले लुल । १५५० शाक सम्बते (१६२८ क्रि०) मैथिलि आखलं चोयातःगु रामपतियागु बृत्तसार सोया

थ्व आखः ञ्फा मिथिलां नेपाले वःपिसं चलेयागु खनेदु।

१२ तैलङ्गि—थ्व आखलं चोयातःगु सफू नं लुयावल।

१३ बंगालि—दकसिवे लिपा दुहाँ वःगु आखः थ्व हे खनेदु।

(१) महाभारत प्रस्थान पर्व रामदासं चोगु ५४५ नेपाल सम्बते (१४२५ क्रि०)।

(२) सिद्धै कवीर महामन्त्रराज—शाक सम्बत ११८९ (१७६७ क्रि०)।

(३) बोधिचर्य्यावतार—१४९२ विक्रम सम्वत (१४३६ क्रि०)।

महाराज जय प्रताप मल्लं १५ ता जातया आखलं लायेकू ध्वाखा पिने शिलापत्रस कालिया तुतः दयेकूसां फारसि, अरबि, फिरिङ्गि नेपाले चले जूगु मखु।

चोयेयागु १४ ता जातया आखः विचार यातसा नेपाल धालसां नेवाः आखल तोता मेगु आखः चले जूगु कदापि मखु। उकिं नेपाल आखः हे नेपाल जातिया हे भाषाक्षर निर्णय याना नेपालभाषा साहित्यया व्याख्या याये।

नेपाल भाषा साहित्य

नेपाल भाषा साहित्य बुद्धमार्गि, शिवमार्गि व साधारण भागे विभक्त याये ज्यू। हनं थो साहित्य १५ गू विभाग जुया च्वंगु खने दु गथे

धर्मसूत्र व पुराण—१२ गू बुद्धधर्मया सूत्र नेपालभाषाय भाषान्तर जूगु खनेदु। थुपिं मध्ये प्रख्यान्तगु बृहत्स्वयम्भूपुराण खः। मार्कण्डेय पुराण, स्वस्थानि व रामायण खण्डखण्ड भाषान्तर जूगु खनेदु। ललित विस्तर, शिक्षासम्वर, बुद्धोक्त संसारामय तत्वबोधि इत्यादि प्रकाश जूगु दु।

साधारण ग्रन्थ मध्ये विवृत्ति नेपालभाषा सहित हरमेखला, ५०५ नेपाल सम्बते चोगु कुब्जिकालघुटिप्पणो, ६६१ नेपाल सम्बते (१५८१ क्रिष्टाव्द) यागु धर्म-लक्ष्मी सम्वादया नाम चोये योग्य जू।

२ व्यूह अर्थात् थाय व जीवन चरितया ग्रन्थ—गण्डव्यूह, गुणकारण्डव्यूह, कारण्डव्यूह, सुखावतिव्यूह, लघु स्वयम्भू पुराणया वर्णना याये योग्य। थुपिं सम्पूर्णभाषा जूगु खनेमदु।

३ जातक धालसां भगवान बुद्धया पूर्व्वजन्मया बाखं— आर्य्यसूरयागु जातकमाला, जातकावदान्, क्षेमेन्द्रकवियागु बोधिसत्वाबदान कल्पलतायागु ३४ गू जातकया भाषा जूगुदु, छगूछगू बाखं छगूछगू सफू।

४ अबदान धालसां भगवान बुद्धबोधिसत्वभिक्षुपिनिगु अपूर्व्वकथा—अवदान शतक अवदानमाला, विचित्रकर्णिकावदान अशोकावदानया खण्ड भाषा जूगु खनेदु। थुपिं बिहारे, तोले, छेँ वाखं कनेत भाषान्तर यागु खः।

५ कथा व बाखं थाययागु, धर्म्मकर्म्मयागु चलेजूगु— (१) द्वाविंशति अवदान कथा, हितोपदेश, पञ्चतन्त्र, स्वस्थानि इत्यादि धर्म्मकर्म्मयागु बाखं भाषान्तर यानातःगु दु। आ थथें लुयावःगु द्वादशमन्त्रि-बुद्धिकथा धयागु मन्त्रिपिसं १२ गू बुद्धिक्यंगु बाखं खोपदेशे लुल। बेताल-पञ्चविंशतिकथा धालसां विक्रमादित्यया बाखं नं दु। (२) थाययागु बाखं छु धालसा आर्य्यविलोकितेश्वरया (करुणामय), आनन्दादि लोकेश्वर (चोबाहाद्यः), यमलेश्वर (एँदेशया करुणामय), कुमारिदेबि इत्यादि नेपाले दुने थायथायया बाखं दु। (२) चलेजूगु बाखं छुधालसा-लाखे, ख्या इत्यादि मचातयूत कनिगु बाखं नं आपा दु।

६ महात्म्य धालसां तीर्थ, थाय व थितिया महिमाखँ—

नेपाले छगूछगू तीर्थ व थितिया थःगु हे महात्म्य दुथा नीतिं थुजोगु खँ अपालं दु। अष्टमिव्रत महात्म्य, बसुन्धराव्रतकथा, उपोषथव्रतविधान, एकादशिव्रत महात्म्य इत्यादि सफू दु।

७ वंशावलि—नेपालित विद्याप्रिय जू धयागु प्रमाण अमिगु बंशावलिं खनेदु। छगूछगू ज्याखँ जूगु चोया अपालं वंशावलि दयेकुगु दु। नेपालया, थितिबिधि, देवलबिहार इत्यादि मुख्य-मुख्यखँया वंशावलि दुगु खनेदु। नेपाले दुहाँवःगु अनेनेगु सम्बतया खँ सम्बत्सारधयागु ९८२ नेपाल सम्बते (१८६२ क्रिष्टाब्दे) चोयातःगु सफू काम्ब्रिज विश्वविद्यालय पुस्तकभण्डारे तयातःगु दु।

८ तुनःस्तोत्रादि—बुद्धबोधिसत्त्व व देवपिनिगु तुनः दयेकूगु सफू नं अनेनेगु खनेदु। गीतापुस्तक धयागु २०२ दँ दुगु सफू नं बिलायते यङ्के धुङ्कल। अयन्हं छेँ खा पत्तिकं धायेथें संस्कृतं नं नेपालभाषां नं चोयातःगु सफू अपालं दनि।

९ मेंगीत—जुजु, देव, ऋतु, थितिनीति, चःरे, दुःखसुखया में नं अपालं दु। अंग्रेजी नेपालया इतिहासे यशोधराया में ४४० दँ पुलांगु प्रकाश जूगु दु। मेंया लिसेलिसें आखः सम्बत तयेगु चलन नेपाले अपालं खनेदु।

१० नाटक, प्याखं—प्याखने नं अपालं उन्नति यागु खनेदु। बुद्ध व ३४ गू जन्मयागु, देवपिनिगु, हरिश्चन्द्रराजायागु, गोपिचन्द्रयागु, कातिप्याखंयागु नाटक नेपाले चले जू। कान्तिपुरया राजा जयप्रकाशमल्लं नलदमयन्ति नाटक नेपाल व हिन्दीभाषां दयेका प्याखं चलेयात। अभिनव राघवानन्द नाटकया नेपालभाषा लुया मवःनि।

११ पूजाक्रियाकाण्ड—थो विषये अभिषेकबिधि दूर्गतिपरिशोधन,

महामञ्जुश्री व नाग पूजा, वागीश्वरपूजाविधि इत्यादि सफू नं चोयातःगु दु ।

१२ राजनीति व नीतिशास्त्र—बोधिचाणक्य, चाणक्यसार-संग्रह, पञ्चतन्त्र, हितोपदेश, द्वादशमन्त्रिबुद्धिकथा—थुपिं जक बालकपिंत बोङ्काचोंगु खनेदु । मेमेगु पुस्तकत नं दयेमानि ।

१३ व्याकरण, छन्दशास्त्र व काव्यशास्त्र—थुकिया ज्ञान नं अल्प हे खनेदु । नेपाले संस्कृतया प्रचार जूगु सोया सफू अवश्य दयेमानि धयागु विचार दु । पण्डित अमृतानन्दयागु छन्दोमृतलता जा भाषा सहित दुगु खनेदु ।

नेपालभाषाव्याकरण नं नेपाले दुगु खनेदु छाय धालसा जर्मनी यङ्का संक्षिप्त व्याकरण जर्मनी भाषां डाक्टर अगष्ट कंरेडिं Zeitschift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft Band XVII धयागु साहित्यपत्रे १०१२ नेपाल सम्बते (१८९३ क्रिष्टाब्दे) प्रकाशयात । रूसे नं प्रकाश जूगु दु ।

१४ कोष, अभिधान—कोष व अभिधान नं मदुगु मखु । व हे जर्मनीसाहित्यपत्रो संस्कृत व नेपालभाषा नापं तया श्लोकं (सिलः) हे अमरकोशया संक्षिप्त भाषा प्रकाशयात । पण्डित अमृतानन्दं धर्म्मकोष धका धर्मया पद जक तया धर्मकोष दयेकल । थुकिया भाषा नं दयेमानि । नेपाले दुगु जडिबुटिया कोष जा दुगु खनेदु । चन्द्रकीर्तिटीका सहित सार-स्वत व्याकरणया भाषा नं दयेमागु खः । मेगु मचातयूत बालबोध, उपयोग-क्रमया भाषा नं दयेमानि ।

१५ शिल्पशास्त्र व भैषज्यशास्त्र—नेपाले चोंपिं बैद्यत व शिल्प-कारपिं न्हापान्हापानिसें संस्कृत भाषाय निपुण जूगु खनेमदु । तथापि थुपिं

शिल्पविद्याय नं भैषज्यशास्त्रे नं थःगु हे अपूर्व बुद्धि खना थःगु सफू थःगु हे भाषां चोगु विचार दु। भैषज्य शास्त्रे सफू चोयातःगु अपालं दु। प्रतिमा दयेकेगु सफूया भाषा दु। बुद्धभट्टाचार्य ३८२ नेपाल सम्बते (१२६२ क्रिष्टाब्दे) दयेकूगु "रत्नपरीक्षा, इनं स्वरोदय दशा, ज्योतिष शास्त्र, इन्द्रजालविद्या" रसायनशास्त्रया खँ नं भाषासफू दुगु खनेदु। भीसं छथाय हे संग्रह याना सोलसा अपालं सफूत लुया वयि तिनि।

नेपालभाषा साहित्यया ग्रन्थ प्रमाण असंख्य। भीसं साहित्य भण्डार दयेका नयागु जुलसा हिन्दीभाषा साहित्ययावेसिनं अप्पो खनेदयि। भागु नेपाल साहित्ययात माक्समुलर इत्यादि पृथ्वीया विद्वानपिंसं प्राचीन भारत साहित्यया लुँखानि धका प्रशंसा यागु दु। यद्यपि काव्यरचनाय भीगु उन्नति भारते थें मदु तथापि नेपालया संस्कृत बौद्ध ग्रन्थयात, भाषा सफू-यात, चित्र व प्रतिमा विद्या, मेमेगु शिल्पविद्यायात पृथ्वीयागु सम्मान लाये धुन। छम्ह बिलायेतया विद्वानं छु धालसा 'नेपालया वंशावलि नेवारया वंशावलि खः। अकिं नेपालभाषा साहित्यया अनुसन्धान, प्रकाश व प्रचार यायेगु स्वयेमाल। परवतियातसें अमिगु भाषायात नेपालि धालसां नेपालि मखु। वंशावलि, साहित्य, देश व आचारया प्रमाणं परवतिया गबलें नेपाली मखु। अमिसं जा थ्व नं नेपालया छगू भाषा जूया नीतिं नेपालि धागु खः। नेपालभाषा व साहित्य विचार यातसा नेपाल भाषा गथे हिन्दु-स्थाने हिन्दी खः वयाबेमिनं उत्तमगु देशभाषा प्रजाभाषा इनं जातिभाषा नेपालभाषा हे खः।

प्रकाश व प्रचार यायेगु छम्हछम्ह नेपालिया कर्त्तव्य धालसां धर्मखः। थथे पुस्तकाकारं प्रकाशयानाःबिलसा दोलंदो नेपालया कायम्ह्यायपिंत याकनं हे

धर्म शिल्पव्यापारादि शिक्षा बी फयि, मामबुबापिं दुखदरिद्रगतिया रक्षितजुयि। कायम्ह्यायपिंत ज्ञान, धर्म, आरोग्य, शिल्प, व्यापार व मेमेगु सत् कुलाचार सुखशान्ति बढेजुयिगु शिक्षा बिये मफुसा अबुमांपिसं जक दुःख सीगु मखु थव साखासन्तानं नापं दुःख सी। नीतिशास्त्रे जा बांलाक चोयातः गु दु गथे धालसा मचायात शिक्षा मबिलसा मामयात बैरी धायेगु अबुयात शत्रु धायेगु छाय धालसा थुजोगु शिक्षा मब्यूगुलिं थःह्म मचा हें या पुचले बोहत चोने थ्यें ज्ञानिगुणिपिनि थाय वनेचोने लोह्म जुयिमखु। अशिक्षित असभ्य जुया कुसंतगते लाना नानाकारणं दुःखया पञ्जले लायि अकिं गथे शरीरयात लः व फये मदुसा शरीरं प्राणान्त तकं जुयिगु दुःख सी माली अथे हे थःगु मातृ- भाषां कायम्ह्याय पिंत धर्म, शिल्प व्यापार इतिहास, आरोग्य, शीलाचारादि मनुष्यं लाये मागु शिक्षा मबिलसा मामबुबापिं शत्रु बैरि हनं कायम्ह्यायपिं दुःखित जुयि।

नेपाल भाषा साहित्यया सूची

१ धर्म सूत्र व पुराण—

(१) अपरमितायुर्ध्यान सूत्र, (२) भद्रकल्पावदान (अ०) (३) भगवान बुद्धया जन्मचरित्र, (४) बोधिचर्यावतार (अ०) (५) बुद्धोक्त-संसारामय, (६) दानगाथा, (७) धर्मलक्ष्मी सम्बाद, (ने० सं० ७०१ वेण्डालं यंकूगु), (८) हर मेखला नेपालभाषा टीका सहित, (९) काशी खण्ड, (१०) कुब्जिका लघु टिप्पनी, (११) ललितविस्तर, (१२) महा-वस्तु (अ०), (१३) मेघसूत्र, (१४) शिक्षासम्बर, (१५) मार्कण्डेय पुराण (अ०), (१६) महाभारत (अ०) (१७) प्रज्ञापारमिता हृदय सूत्र, (१८)

रामायण (अ०), (१९) शतपञ्चशतिका, (२०) सुवर्ण प्रभास सूत्र, (२१) तत्वबोधि, (२२) विराट् पर्व ।

२ व्यूह अर्थात् धर्मयाथाय व जीवन चरितया सफू—

(२३) गण्ड व्यूह (अ०), (२४) गुणकारण्ड व्यूह (अ०), (२५) कारण्ड व्यूह, (२६) सुखावती व्यूह ।

३ जातक अर्थात् बुद्धया पूर्वजन्मया बाखं—

(२७) धनकर जातक (२८) धर्मपाल जा० (२९) कवीर कुमार जा० (३०) कोटिकर्ण जा०, (३१) महासत्व जा०, (३२) महीष जा०, (३३) सुदास जा०, (३४) सुधन जा०, (३५) सुपारग जा०, (३६) सुप्रिय सार्थवाह जा०, (३७) आर्यसूरं दयेकूगु जातक माला (अ०), (३८) विश्वंनर जा०, (३९) वीरकुश जा०, (४०) व्याघ्री जा० ४१।७० सूई छिगू ३२ जन्मया जातक ।

४ अवदान अर्थात् बुद्ध बोधिसत्व भिक्षुआदिपिनिगु अपूर्व क०

(७१) अश्वघोष नन्दिमुख अवदान, (७२) अशोक अव०, (७३) दिव्य अव०, (७४) कपिश अव०, (७५) कविरकुमार अव०, (क्षेमेन्द्र महाकविया बोधिसत्वावदान कल्पलतायागु) (७६) मणिचूड अव०, (७७) मैत्रेय अव० (७८) पिण्डपात्र अव०, (७९) पद्मशेखर अव० (८०) पद्मावती अव० (सुवर्ण वर्णावदानयागु) (८१।८४) रुक्मावती, सुचन्द्र, सुधन किन्नरि सुन्दरकुमार (बो० कल्पलता यार्के भाषान्तर) (८५) वाशिष्ट अव०, (८६) विचित्रकर्णिक अव०, (८७) अवदान शतक ।

५ कथा व बाखं—

(८८) आनन्दादि लोकेश्वरया बाखं, (८९) आर्यावलोकितेश्वरया

बा०, (९०) चन्द्रमाया बा०, (९१) धर्मराज लोकेश्वरया बा०, (९२) द्वाविंशति अवदान कथा, (९३) गोमयजुया बा०, (९४) जीवन विहारया बा०, (९५) करुणामयया बा०, (९६) लाखेया बा०, (९७) महादेवया बा०, (९८) लोकेश्वर महादेवया बा०, (९९) हरिहरि वाहन लोकेश्वरया बा०, (१००) मञ्जुश्रीया बा०, (१०१) ससुमांजुया बा०, (१०२) बिक्रमादित्यया बा०, (१०३) द्वादश मन्त्री बुद्धि कथा, (१०४) सिवि राजाया बा०, (१०५) शिवदत्त राजाया बा०, (१०६) सिंहल सार्थवाहया बा०, (१०७) सौतिक राजाया बा०, (१०८) स्वस्थानि, (१०९) उपगुप्त भिक्षुया बा०, (११०) बसुन्धरा ब्रत कथा, (१११) वैताल पंचविंशति, (११२) यशोधराया बाखं इत्यादि ।

७ महात्म्य धालसां थायया खँ :—

(११३) अष्टमिव्रत महात्म्य, (११४) लक्षचैत्य म० (११५) नेपाल म०, (११६) शृङ्गभेरी म०, (११७) उपोषध ब्रत म०, (११८) बसुधरा ब्रत म० (११९) उपोषध व्रत विधान (ने० सं० ९२८)

८ वंशावलि धालसां इतिहास :—

(१२०) नेपालया वंशावलि, (१२१) थ्व हे (लिपा वःपिं शिवमार्गिपिनिगु (१२२) नेपालया थितिपुथि (१२३) नेपालया देवलया थःथःगु वं० (१२५) सम्बतसार नेपाले चले जूगु सम्बतया, (१२६) स्वयंभू चैत्यया वं०, बैण्डालया सूची ९८२ ने० सं०यागु (१२७) सुनयश्री मिश्रया वं०, (१२८) करुणामयया वं० ।

९ तुतः स्तोत्रादि :—

(१२९) आर्यावलोकितेश्वरया करुणास्तव, (१३०) थो चरपतिस्तव, (१३१) थो बन्धुदत्त आचार्यया स्तव, (१३२) थो रूपस्तव, (१३३)

थो भिक्षुणिस्तव, (१३४) उपोषध देबपुत्रया स्तव, (१३५) भद्रचरिगाथा, (१३६) भगवान बुद्धया अनेनेगु स्तुति, (१३७-९) गणेश, भैरव, कुमारी इत्यादि स्तुति, (१४०) गीता पुस्तक (१३९ भाषा स्तुति दुगु ने० सं० ८२५ यागु हजसनं यंकल), (१४१।२) हेवज्रनैरात्मा (गुह्येश्वरि) व ज्योतिस्वरूपया स्तुति, (१४३) करुणामयया स्तुति, (१४४) महामञ्जुश्री स्तव (१४५) नाम संगीति (ने० सं० ९७९) (१४६) पञ्चबुद्ध स्तुति (१४७) ससुमांजुया तुनः, (१४८) स्रग्धरास्तोत्र संस्कृतमूल सहित राइट यंकुगु ने० सं० ६०४ व ८६६)

१० मे गीत :—

(१४९) बुद्धया मे (राइट प्रकाशयागु ने० सं० ५८७ यागु) (१५०।१६२) चण्डिका, गसुमलामिसा, कालि, कृष्ण, प्रीति, महाबोधि, महासत्व, ऋतु इत्यादि (१६३) यशोधराया मे, (राइट प्र० ५८६ ने० सं०)

११ व्याकरण छन्द व पद्य शास्त्र :—

(१६४) नेपाल भाषा व्याकरण—१०१३ ने० सं० स जर्मनी छगू भाग प्रकाश जुल । नेपाल भाषा व्याकरण न्हूगु प्रकाश जुयि । (१६५)छन्दोमृत-लता—पण्डित अमृतानन्द दयेकुगु, (१६६) सारस्वत व्याकरण, (१६७) बालबोध ।

१२ राजनीति व नीति शास्त्र :—

(१६८) बोधि चाणक्य नीति (राइट यंकुगु ९६५ ने० सं० यागु) (१६९) चाणक्य सार संग्रह जुलसां चाणक्य नीति, (१७०) हितोपदेश, (१७१) मन्त्री सप्तकथा, द्वादश मन्त्रि बुद्धि कथा, (१७२) पञ्चतन्त्र ।

१३ पूजा विधि कर्मकाण्ड :—

(१७३) अभिषेक विधि, (१७४) भीमसेन पूजा, (१७५) दुर्गति परिशोधन, (१७६) महामञ्जुश्री पूजा, (१७७) नाग पूजा, नाग साधन, (१७८) पाप परिमोचन, प्रायश्चित विधि, (१७९) उपोषध विधि, (१८०) वागीश्वर पूजा, (१८१) बलिमाला (१८२) बसुन्धरा कल्प, (१८३) वृष्टि चिन्तामणि ।

१४ शिल्प शास्त्रादि :—

(१८४) रत्नपरीक्षा बुद्ध भट्टाचार्य देकेगु (४८२ ने० सं० व ९३४ ने०सं०) (१८५)स्वरोदय दशा, ज्योतिष विद्या, इन्द्रजाल विद्या थुजोथुजोगु।

१५ वासः भषज्य शास्त्रादि :—

(१८६) स्वदेशी वास:या सफू, (१८७) नागार्जुन भैषज्य पुस्तकादि, आयुर्वेदया माषादि, (१८९) वैदाङ्ग, (१९०) द्रव्यनिर्णय [६५८ ने० सं०]

(बुद्धधर्म व नेपालभाषा

नेपाल सम्बत १०४७ बछला, तछला, दिल्ला, गुंला अंकं)

वसपोलया मेगु रचना

अथेला वसपोलया मेगु रचना यक्व च्वया तःगु दुसां सफू रूपं पिहाँ वःगु मखना, अथेनं वसपोलं गुगु बुद्धधर्म व नेपाल भाषा पत्रिका छगू सम्पादन याना थका बिज्यात उकिया दक्व अंक स्वयबले मीत थ्व हे खँ बोध ज्वी कि वसपोल नेपालया प्राचीन इतिहासया ज्ञाता, संस्कृत व पाली बौद्धशास्त्रया मर्मज्ञ व नेपाल भाषाया अनन्य सेवक।

उकिं ने० सं० १०४५ -१०५० तक न्यादँया 'बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा' पत्रिकाय् प्रकाशित जूगु वसपोलया छुं छुं गद्य लेखया धलःपौ क्वय बियागु दुः—

१—बुद्ध धर्म	दँ १ प्रति १ व २,३,४	
२—धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र (अनुवाद)	,,	,,
३—वैशाख पुणिया महिमा	,,	,,
४—नेपाल देशया आदिगु धर्म बुद्ध धर्म	,,	प्रति १
५—शिखितथागत व क्रकुच्छन्द तथागतया पर्यास बुद्धधर्म	,,	,,
६—निर्वाण मनुषया उत्तमगु सुख	,,	प्रति २,३,४
७—एकयान व ३ गू चरिया ब्याक्क बुद्धभूमिस दु	,,	,,
८—भगवान बुद्धया न्हापा जन्मया जातक बाखं	,,	,,
९—शिक्षा समुच्चय (अनुवाद)	,,	,,
१०—बुद्ध चरित्र महाकाव्य (अनुवाद)	,,	,,
	व दँ २ प्रति १,२	
११—नेपालया मचा मयिंचापिन्त धर्मशिक्षा	दँ १ प्रति २,३,४	

१२—बुद्ध धर्मया प्रश्नोत्तर	,, ,,
१३—भिक्षु, भिक्षुणिया अर्थ व ज्या	,, ,,
	व दँ २ प्रति १,२
१४—गथे यशोधरा भिक्षुणि जुल	दँ १ प्रति २,३,४
१५—बुद्धं मिसापिन्त नं मोक्षया लँ क्यनिम्ह खः	,, ,,
१६—बौद्ध उपासक व उपासिकाया अर्थ व ज्या	,, ,,
	व दँ २ प्रति १,२
१७—बुद्ध धर्मे अहिंसा	दँ १ प्रति २,३,४
१८—जीवक सूत्रान्त (अनुवाद)	,, ,,
१९—कनकमुनि, कास्यप व शाक्यमुनिया बुद्धधर्म	,, ,,
२०—बुद्धधर्मे प्यंगुगु महापुण्य क्षेत्र (अनुवाद)	,, ,,
२१—नेपाली बुद्धमार्गि संघ	दँ २ प्रति १,२
२२—बुद्ध धर्म व बौद्ध जगतया समाचार	,, ,,
२३—नेपाल भाषा व थ्वया साहित्य	दँ ३ प्रति १,२
२४—लुम्बिनिस श्री ३ महाराजया अहिंसा घोषणा आदि बौद्ध जगतया समाचार	,, ,,
२५—विश्वन्तर राजकुमारया बाखं	,, प्रति ३,४
	व प्रति ५,६
२६—नेपाल भाषा	दँ ३ प्रति ३,४
२७—पृथ्वी भगवान बुद्धया जात्रा	,, ,,
२८—नेपाले शिक्षाया प्रयोजन	,, ,,
२९—अयला थोँया विष तुल्य दुर्गुण	,, ,,
३०—नेपाल संवत, श्रीपञ्चमी	,, प्रति ५,६

३१—भिक्षु, गुरु पुरोहितया गुण व ज्या	,, ,,
३२—बुद्ध धर्म व नेपाल भाषाया विचार	दँ ४ प्रति ३,२
३३—सौन्दरानन्द महाकाव्यसार	,, ,,
३४—सर्व संघया अर्थ व ज्या	,, ,,
३५—नेपाल भाषा आन्दोलन व साहित्य प्रचार	दँ ५ प्रति १ व प्रति २,३
३६—नेपालि गुठि	दँ ५ प्रति १
३७—नेपाल भाषा पद्य साहित्य	,, प्रति ४,५
३८—नेपाल संबत म्हपूजा राष्ट्र दिंया उत्सव	,, ,,

